

# MILIEURAMA

AFGIFTEKANTOOR  
BRUSSEL 4

▪ MAANDBLAD ▪ 9e JAARGANG ▪ JUNI 1989 ▪

MIOC-OIVO  
Dpt Doc

—Klacht neerleggen bij de EG: makkelijk en goedkoop—  
—Geïntegreerde bestrijding in de fruitteelt—  
—Hongarije: dammen in de Donau—



▪ BOND BETER LEEFMILIEU ▪

6





# Inhoud



foto op de voorpagina: aantasting door de perebladvlo

|                                                                             |    |                                                           |    |
|-----------------------------------------------------------------------------|----|-----------------------------------------------------------|----|
| <i>Inhoud en editoriaal</i>                                                 | 2  | <i>Frontlijn</i>                                          | 22 |
| België miskent Europese spelregels                                          | 3  | Geen kernafval in de Westhoek                             | 24 |
| Uitlaatgassen van auto's: de bals is in het kamp van het Europees Parlement | 5  | Nederlandse aanpak boerenschade bij milieuverontreiniging | 25 |
| Bezwaarschrift                                                              | 6  | <i>Flitsen</i>                                            | 27 |
| Lezersbrief                                                                 | 7  | De groene verdieping                                      | 28 |
| Geïntegreerde bestrijding in de fruitteelt                                  | 8  | Bakens voor een tweede internationaal watertribunaal      | 30 |
| <i>Wet en Pers</i>                                                          | 13 | <i>Korte berichten</i>                                    | 31 |
| Hongarije: Dammen in de Donau                                               | 15 | <i>Boek en milieu</i>                                     | 32 |
| Een flinke wasbeurt: gif uit de bodem                                       | 18 | <i>Puzzelen</i>                                           | 34 |
| Stuer in de nor                                                             | 20 | <i>Kalender &amp; kolofon</i>                             | 35 |
| Waardevol natuur- en bosgebied in de Rupelmonding bedreigd                  | 21 |                                                           |    |

## Editoriaal

Juni '89: Europese verkiezingen van parlementsleden die ons naar '92 zullen leiden, het jaar dat alle grenzen van onze gemeenschap zullen openstaan. Maar wat vangen wij, gewone burgers, daarmee aan?

De milieuwetgeving is ondoorzichtig op gemeentelijk, gewestelijk en nationaal vlak. En toch is iedere juridische overtreding het argument dat het zwaarst doorweegt bij iedere milieu-actie.

Moeilijker is het immers de teloorgang van ekologische waarden uit te drukken. Om iedere milieu-aktivist enigzins wegwijs te maken in verschillende mogelijkheden van het indienen van klachten, bezwaren, beroepen enz... heeft de Bond Beter Leefmilieu handige brochures beschikbaar: schrijf of bel ons met een duidelijke (korte) uitleg van uw probleem, wij zenden u de gepaste wegwijzer voor uw actie.

Ook op Europees vlak heeft iedere burger verhaal-mogelijkheden. Vanaf volgende bladzijde proberen we de situatie te schetsen rond de toepassing van de Europese richtlijnen in België. Dit artikel eindigt met een standaard klachtenformulier dat kan gebruikt worden bij niet naleving van het Gemeenschapsrecht. Wij hopen zowel onze Nationale als Europese beleid onder druk te zetten om de bestaande milieuwetgeving te eerbiedigen.

Lieve Grauls



# België miskent Europese spelregels

De media berichten regelmatig over de achterstand die ons land heeft opgelopen bij de omzetting van de EG-milieurichtlijnen, zowel in onze wetgeving als in de praktijk. De situatie is inderdaad buitengewoon onfris.

**O**m het probleem te verduidelijken gaan we eerst kort in op het belang van de EG als beslissingsniveau inzake milieubeleid, en de manier waarop het EG-beleid in het algemeen en het EG-milieubeleid in het bijzonder tot stand komt. De internationale dimensie van de milieuproblemen is een voor de hand liggende reden voor een Europese aanpak van deze problemen. Er is echter een andere, meer fundamentele reden, met name het feit dat (bijna) alle milieuproblemen in wezen economische problemen zijn. Het referentiekader voor de ontwikkeling van producenten en bedrijven op internationaal vlak is voor een land als België de Euro-

pese Gemeenschap.

## Europese spelregels

Hoe komt het EG-milieubeleid tot stand? Ruw geschetst verloopt de procedure als volgt: de Europese Commissie maakt een voorstel, dat na veel besprekingen met nationale ambtenaren en na advies van het Europees Parlement en het Economisch & Sociaal Komitee terechtkomt bij de EG-Ministeraad "Milieu". Deelnemers aan deze Raadszittingen zijn de 12 nationale milieuministers. Zij nemen een beslissing om een EG-richtlijn uit te vaardigen. De beslissing wordt eenparig genomen of met een gekwalificeerde meerderheid. Alleen al hierdoor is zo'n EG-richt-

lijn nooit extreem, maar op zijn best de best haalbare gemene deler. Een EG-richtlijn is een verplichting volgens het EG-Verdrag (Verdrag van Rome): de lidstaten moeten een bepaald afgesproken doel bereiken (b.v. beperking van het loodgehalte in benzine). Hoe de lidstaten dat doel bereiken is hun eigen zaak. Het EG-Verdrag bemoeit zich niet met de manier waarop de nationale politici hun land besturen; dat is een kwestie van interne organisatie. Belangrijk is nog dat het EG-Verdrag de verplichting oplegt de richtlijnen niet alleen in nationale wetgeving om te zetten, maar ook in de praktijk toe te passen.

Belangrijk om weten is eveneens dat de nationale milieuministers altijd hun land tot een verplichting binden. Of zij in eigen land al dan niet bevoegd zijn om te waken over de toepassing van deze richtlijnen, doet niets terzake.

## België, een slechte EG-lidstaat

België voert zijn Europese verplichtingen slecht, zelfs heel slecht uit. Het zou te technisch zijn een lijst te geven van de niet uitgevoerde verplichtingen. Als algemene regel kan men wel stellen dat de EG-richtlijnen inzake de bestrijding van de luchtverontreiniging over het algemeen het best worden uitgevoerd. Het is echter geen zonde, maar een doodzonde dat zelfs een belangrijk beleidsinstrument als de MER-richtlijn (Milieu Effect Rapportage) niet wordt omgezet in nationale wetten en gewestelijke dekreten.





Wat het niet toepassen van richtlijnen betreft is enige systematiek nuttig als men de zaak verder analyseert:

1. er is vooreerst de niet-toepassing op nationaal vlak (bijvoorbeeld de drankverpakkingen); 2. er is de niet-toepassing op gewestelijk vlak (bijvoorbeeld de Vogelrichtlijn); 3. er is de niet-toepassing door een bevoegdheidsconflict tussen de nationale en gewestelijke overheden (bijvoorbeeld de MER); 4. er is de niet-toepassing van de informatieverplichtingen (op dit terrein alleen al is het België 19 keer in overtreding!). De informatie-verplichting is een nationale verplichting die de EG-instansies toelaat, op basis van de rapporten die binnenkomen uit de lidstaten, het verdere milieubeleid te plannen. Het niet-naleven van deze informatieverplichting heeft automatisch tot gevolg dat ons land geen of weinig bijdrage levert aan het toekomstig EG-milieubeleid.

En dan hebben wij het nog niet over de situatie op het terrein, zelfs daar waar richtlijnen wel in een wet of dekreet zijn omgezet. Er is geen controle-instrument (ambtenaren) om over de toepassing van de richtlijnen te waken. Realisme verplicht ons ertoe het ergste te vrezen.

#### Belgisch tekort

De belangrijkste reden voor deze Belgische tekortkoming is louter politiek. Op nationaal vlak vinden de beleidsvoerders het niet belangrijk genoeg om een goed, en voldoende bemand overheidsapparaat uit te bouwen dat het omzettingswerk van richtlijnen in de praktijk uitvoert. Op het institutioneel vlak is een konstruktie opgezet van politieke arbitrage, zodat het systeem niet werkt. Het realiseren van de staatshervorming in

1980 en 1988 op een manier dat de EG verplichtingen niet vlot kunnen worden nageleefd, is op zichzelf nog een bijkomende, en bijzonder zware overtreding van de Verdragsverplichtingen. Artikel 5 (zie bijlage) is terzake bijzonder duidelijk: lidstaten moeten de naleving van de verplichtingen vergemakkelijken en mogen ze niet moeilijker maken. België begaat dus niet alleen milieuzonden, het is ook een structurele zondaar! De schuld voor dit Belgisch tekort ligt bij de politieke verantwoordelijken.

De gevolgen zijn bijzonder erg:

1. Voor de kwaliteit van het



"De Lid-Statens treffen alle algemene of bijzondere maatregelen welke geschikt zijn om de nakoming van de uit dit Verdrag of uit handelingen van de Instellingen der Gemeenschap voortvloeiende verplichtingen te verzekeren. Zij vergemakkelijken de vervulling van haar taak.

Zij onthouden zich van alle maatregelen welke de verwezenlijking van de doelstellingen van dit Verdrag in gevaar kunnen brengen."

leefmilieu zelf. De EG-verplichtingen zijn een gemene deler, zeker niet het meest extreme, en zelfs deze middenweg wordt niet nageleefd. De kwaliteit van het milieu gaat er in ons land dus zeker niet op vooruit, alle mooie verklaringen ten spijt.

2. De geloofwaardigheid van België wordt tot bijna nul herleid. Hoe kunnen de EG-partners ons land nog "au sérieux" nemen?

3. Het slechte voorbeeld vanwege de politieke milieuverantwoordelijken heeft een averechts effect. Kan men in alle redelijkheid van een individu of een bedrijf eisen dat het de wet naleeft, indien de opstellers van deze wetten zelf terzake inciviek zijn?

4. Op langere termijn zal het bedrijfsleven in een groeiende internationale concurrentiesfeer de nadelen ondervinden van het feit dat men niet snel genoeg op de milieutrein is gesprongen. Zo kan het niet verder.

#### Is er nog hoop?

De meest drastische, eerlijke stap zou zijn dat België geen enkele EG-milieumaatregel meer onderschrijft waarvan het op voorhand weet dat het noch over de middelen noch over het wettelijk en/of moreel gezag beschikt om die ook daadwerkelijk uit te voeren. Een soort politiek van de lege stoel dus. Er is een kans dat deze dramatische geste mislukt; er is echter ook een kans dat de politieke verantwoordelijken dan eindelijk in actie zullen schieten.

Minder drastisch, maar ook zinvol zijn de volgende maatregelen:

1. Op nationaal vlak moet men de middelen scheppen om een ernstig milieubeleid te voeren.



2. Hetzelfde geldt voor het gewestelijk niveau. Daarnaast moeten de gewesten zelf ofwel rechtstreeks betrokken worden bij de EG-milieubesluitvorming, ofwel voldoende rechtszin aan de dag leggen om die maatregelen uit te voeren waarover hun kollegapolitici van het nationaal niveau.

De gewesten hebben de neiging als verdediging aan te voeren, dat ze de EG-milieumaatregelen niet naleven omdat ze niet betrokken zijn bij het wetgevend werk zelf. De gewesten willen dus alleen die verplichtingen erkennen, die zij op voorhand zelf hebben bepaald. Het zou echter nogal grof zijn indien ieder individu of bedrijf alleen maar die milieuverplichtingen zou uitvoeren die het zelf uitvaardigt! De nationale overheid

stelt voor om zelf de wetten uit te vaardigen, indien de gewesten hun verplichtingen binnen een welbepaalde periode niet naleven. Of het ooit zover komt blijft een open vraag. In elk geval, dit soort "oplossingen" is enkel public relations, tenzij de nationale overheid ook de middelen krijgt om het werk in de praktijk uit te voeren. Het uitvaardigen van wetten, zonder verdere opvolging spaart het land wel het slecht imago van voortdurende en herhaalde veroordelingen door het Europees Hof. Het betekent echter geen bijdrage aan een verbetering van de kwaliteit van ons leefmilieu, tenzij ook de middelen tot handelen worden voorzien.

In elk geval is men zich ook bij de EG bewust van deze problemen.

De EG-miliediensten hebben 9 inspecteurs in dienst genomen, die de naleving niet alleen in wettelijke teksten, maar ook op het terrein gaan controleren. België staat nog voor een aantal heel koude verrassingen!

De burger, ieder individueel persoon, kan bij deze controle helpen. Het Officieel Mededelingenblad van de EG heeft op 1 februari 1989 een voorgedrukt formulier gepubliceerd dat het gemakkelijker moet maken klacht in te dienen. Iedere EG-burger beschikt over dat recht, het kost alleen maar de postzegel en de moeite, en het kan helpen om ons land eindelijk zijn milieuverplichtingen te laten respecteren. Het is een zaak van burgerplicht dit democratisch recht te gebruiken.

Hubert David

## Uitlaatgassen van auto's :

# de bal is in het kamp van het Europees Parlement

Het Europees Milieubureau verwelkomt de beslissing van de Commissie om een meer progressieve houding aan te nemen i.v.m. uitlaatgassen van auto's en staat volledig achter het standpunt van Ripa di Meana dat het "kompromis van Luxemburg" vooral gebaseerd was op een industriële "filosofie".

Eindelijk neemt de Europese Gemeenschap de maatregelen over die in de Verenigde Staten tien jaar geleden genomen werden en die nu of binnenkort zullen geïntroduceerd worden in de E.V.A.-landen, zelfs in Mexico, Brazilië en Taiwan, landen die al eerder dan de E.G. ingezien hebben welke prijs moet betaald worden om milieuvervuiling te vermijden.

De Commissie stelt voor de niveau II-limietwaarden, een jaar vroeger dan voorzien in hun voorstel, in te voeren voor kleine wagens, en ze zijn van plan strengere Europese limietwaarden in

te voeren tegen 1993.

Dit is lovenswaardig, maar volstaat niet om tegemoet te komen aan de eisen van het Europees Parlement en de verslaggever Vittinghoff, die een sleutelrol spelen in de samenwerkingsprocedure, aangezien ze niet verstaan voor het verwerpen van het Gemeenschappelijk Standpunt van de Ministerraad en daardoor duidelijk aantonen dat de Gemeenschap in dit opzicht niets te winnen heeft.

Het is nu aan het Europees Parlement om de Europese besluitvormers aan hun plicht te herinneren om de milieubescherming te erkennen als één van de prioriteiten van de Europese Gemeenschap van de toekomst. De Europese Parlementariërs moeten zorgen dat de Commissie zich bezighoudt met het waarborgen van een toekomstgericht programma, waarin men:

1. Ten minste de VS-normen in overweging neemt; hieraan kan, tot nu toe alleen worden voldaan door het gebruik van de gesloten 3-weg katalysator (voor het nieuwe voertuig betekent dit: CO: 2,2 g/km, HC + NOx: 0,8 g/km, NOx : 0,6 g/km).

2. Alle auto's, en niet enkel de kleine auto's opneemt.

3. Belastingsvoordelen toekent aan de lidstaten die vooruitlopen op de VS-normen. Milieubeschermers merken de gunstige signalen die van sommige regeringen maar ook van Volkswagen, Renault en Fiat komen. Waar blijven de anderen?

Het Europees Milieubureau zal een lijst publiceren van parlementsleden die tegen de milieuvriendelijke amendementen stemden.

Vertaling: A. Beyers



---

# BEZWAARSCHRIJF

---

De Commissie publiceert dit standaard-klachtenformulier om de klagers bij te staan  
in geval van niet-naleving van het Gemeenschapsrecht.

---

## KLACHT BIJ DE KOMMISSIE VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN WEGENS NIET-NALEVING VAN HET GEMEENSCHAPSRECHT

(89/C26/07)

Naam van de klager (1):

Nationaliteit:

Adres of vestigingsplaats:

Terrein van werkzaamheid:

Lid-Staat, organisme of onderneming welke het Gemeenschapsrecht niet heeft nageleefd:

Feit waarop de klacht betrekking heeft en eventueel geleden schade:

Bij de nationale of kommunautaire autoriteiten ondernomen stappen:

- administratieve stappen:
- eventuele beroepen in rechte:

Bewijsstukken en ander bewijsmateriaal ter staving van de klacht:

(1) De Commissie verbindt zich ertoe bij de behandeling van het dossier ten aanzien van het vertrouwelijke karakter daarvan de gebruikelijke voorschriften in acht te nemen.

De Commissie van de Europese Gemeenschappen is krachtens de Verdragen belast met het toezicht op de juiste toepassing van de Verdragsbepalingen en de door de Instellingen van de Gemeenschappen genomen besluiten.

Eenieder kan bij de Commissie een klacht indienen betreffende een handeling of maatregel die hij strijdig acht met het Gemeenschapsvoorschrift.

De klacht kan worden ingediend bij wege van dit formulier. Zij kan rechtstreeks worden gezonden aan de Commissie van de Europese Gemeenschappen, Wetstraat 200, B-1049 Brussel, dan wel worden afgegeven bij één van de pers- en voorlichtingsbureaus van de Commissie.

Aan de klager worden de volgende procedurele garanties geboden:

- een ontvangstbevestiging wordt onmiddellijk na de inschrijving van de klacht aan de klager toegezonden;
- de klager wordt in kennis gesteld van het aan zijn klacht gegeven gevolg, en met name van de stappen welke zijn ondernomen bij de nationale autoriteiten en de betrokken ondernemingen;
- de klager wordt in kennis gesteld van elke Verdragsinbreukprocedure die de Commissie naar aanleiding van de klacht inleidt tegen een Lid-Staat en de procedures die zij jegens een onderneming instelt. In voorkomend geval wordt de klager in kennis gesteld van de reeds ingeleide procedures in verband met het feit waarop de klacht betrekking heeft.



# Lezersbrief

Waarde Redactie,

In Milieurama 4/89 verscheen een persbericht van vzw Plattelandsontwikkeling. Mag ik hierbij om een rechtzetting vragen in uw blad. Het gaat hier voornamelijk om de zin "Christiane Beerlandt... geschorst".

Op 5 april 1987 diende ik uit protest ontslag in bij de vzw Plattelandsontwikkeling met als belangrijkste reden fundamentele fouten in het controlesysteem waardoor de gebruiker absoluut geen garantie heeft voor de aankoop van zijn vlees onder het erkende label. Herhaalde pogingen om J. Geldof hiervan te overtuigen liepen op niets uit zodat wij (ikzelf en enkele kwekers) wanhopig ontslag namen.

Dit ontslag werd telefonisch geweigerd.

Acht maanden later, op 16 december werd ik aldus geschorst...

Om de alternatieve wereld te ontzien, hebben wij steeds gezweven over al onze negatieve ervaringen met vzw Plattelandsontwikkeling. Echter een dergelijke misleiding van de gebruiker via een persbericht zoals verschenen in uw en andere bladen, vraagt minstens om een realistische voorstelling van feiten. Het heeft echter geen zin aan afbraak te doen; wij waarderen vzw Plattelandsontwikkeling om de wakkerschudding van de publieke opinie door haar persberichten. Dit dient kort en correct te verlopen.

Wij richtten de vzw NATUURCENTRUM-NOORD op met ingebouwd onafhankelijk controlesysteem. Stellen wij u hierbij enkele

punten voor:

1. De noodzaak bedrijf en kweker te KENNEN en wekelijks via de verantwoordelijke coördinatoren binnen de kontroleraad toezicht te houden op de bedrijven.

Naar onze mening volstaat het niet 1 maal per jaar een bedrijf te bezoeken. Wie bedrog wil plegen, kan dit.

2. Wetenschappelijke controles dienen frequent en op degelijke wijze te gebeuren. Binnen de vzw Natuurcentrum-Noord worden 20% van de runderen op hormonen onderzocht bv.

3. Binnen de Kontroleraad voeren 5 onafhankelijke dierenartsen de staalnames uit en bezorgen dit aan de daartoe erkende labo's in België.

4. Twee dierenartsen en één kruidendeskundige staan in voor de homeopathische en fytotherapeutische aanpak. Het heeft naar onze mening geen zin "antibiotikavrij" vlees te propageren door louter naar het voer te kijken. Er zijn zoveel mogelijkheden binnen de homeopathie vb. varkensgriep, diarree-virus ziekten...

Gezond voor dier, mens en milieu... (echter opgepast worden er vele chemische producten, herverdelers verkocht onder "kruidennaam"). Jammer, maar ook op dit vlak riepen wij in de woestijn als lid van vzw Plattelandsontwikkeling.

5. Integratie van biologische granenvelden.

6. De noodzaak tot inschakeling van vleesverdelers om zoveel

mogelijk slagers te kunnen voorzien van gezond vlees.

Geen enkele slager wordt verplicht zich aan te sluiten; maar elke slager is in de mogelijkheid natuurvlees te kopen. Er bestaan nu éénmaal meer dan 10.000 slagers in België; men mag niet verhoppen dat alle consumenten rechtstreeks bij de boer zouden kopen...

7. Elk dier, levend zowel als geslacht wordt voorzien van een embleemstempel door de verantwoordelijke coördinator. Elk dier is geringd; hierbij hoort een controlefiche.

Gratis voorlichtingsavonden worden gehouden voor slager, consumenten- en milieu-organisaties, in de hoop tot de bekering naar een gezondere wereld ons steentje bij te dragen.

Voor meer informatie over gezonde voeding en kweekwijze, homeopathie, enz... zijn wij graag ter informatie bereid.

Christiane Beerlandt  
vzw Natuurcentrum-Noord  
sek. Christinastraat 110  
8400 OOSTENDE  
059/50 83 44  
059/50 94 25





# Geïntegreerde bestrijding in de fruitteelt

Tot voor enkele jaren bestond er geen of nauwelijks interesse voor de geïntegreerde bestrijding in de fruitteelt. Bestrijding gebeurde op basis van waarschuwingen, opgesteld door het Opzoekingsstation van Gorsem en verspreid door de belanghebbende firma's.

**B**ij bespuitingen keek men enkel naar de te bestrijden parasiet of ziekte van dat moment. Neveneffekten werden slechts dan in beschouwing genomen, wanneer zij bijdroegen tot een extra bestrijding van sekundaire parasieten. Het waren dan ook voornamelijk zeer breedwerkende produkten zoals de synthetische pyrethroïden en organische fosforesters, die werden ingezet tegen dierlijke plagen.

Dit systeem, dat bekend staat als geleide bestrijding, is momenteel nog steeds gangbaar voor de appelteelt. Toch hebben er zich de laatste jaren enorme verschuivingen voorgedaan en schakelt men meer en meer over op geïntegreerde bestrijding in de fruitteelt.

Op de peer wordt de geïntegreerde bestrijding al sinds 1986 in een grote meerderheid der bedrijven uitgevoerd en ook in appelaan-

plantingen komen er steeds meer initiatieven van de grond. Reden voor deze omschakeling zijn de resistentieproblemen met diverse parasieten, zoals de perebladvlo *Psylla pyri* (L.) in de perenteelt en de appelroestmijt *Aculus schlechtendali* (Nal.) in de appelteelt. Beide problemen werden opgelost door over te stappen op deze milieuvriendelijke bestrijdingsmethode.

## Steunpilaren van de geïntegreerde bestrijding in de fruitteelt

Net zoals in andere teelten waar



De vruchtschilvreter



dit bestrijdingssysteem ingang heeft gevonden, steunt de geïntegreerde gewasbescherming in de fruitteelt op twee pijlers: selectieve middelen en nuttige roofvijanden. Door een gekombineerd inzetten van beide komt een stabiel systeem tot stand, waarin plagen geen kans meer maken. Selectieve middelen worden daarenboven niet meer routinematig ingezet, maar alleen indien een vooraf bepaalde schadedrempel dreigt te worden overschreden.

De basis van de geïntegreerde bestrijding in de appelteelt is een roofmijt (*Typhlodromus pyri* Oud.) uit de familie van de Phytoseiidae, waartoe ook *Phytoseiulus persimilis* A.H. behoort, de roofmijt die momenteel zeer intensief wordt gebruikt ter bestrijding van de bonespintmijt in serres. Deze zeer efficiënte roofmijt voedt zich voornamelijk met de rode spin of met de mikroskopisch kleine appelroestmijt, twee sleutelparasieten in de appelteelt.

Een ander voordeel van deze roofmijt is haar resistentie tegen carbamaatverbindingen en organische fosforesters, waardoor het beperkt inzetten van deze middelen mogelijk blijft tegen die parasieten waarvoor (nog) geen selectief middel bestaat. De roofmijt overleeft ook zonder problemen lange perioden zonder dierlijke prooi door zich te voeden met stuifmeelkorrels. Om competitie met andere roofmijten in de aanplant te vermijden, moet men deze minder efficiënte soorten eerst doden vooraleer *Typhlodromus* wordt uitgezet.

Het volledige spuitschema op appel wordt aangepast aan de roofmijt. Niet alleen het gamma akaricide/insekticide wordt gewijzigd, maar ook het fungiciden-schema wordt beperkt. Hierdoor

verdwijnen twee man-made parasieten, rode spin en appelroestmijt, die op een korte periode zware schade kunnen aanrichten, uit de aanplanting. Zeker het verdwijnen van de laatste is een groot voordeel. De appelroestmijt, een zeer kleine (+/- 0,2mm) parasiet, kan grote verwoestingen aanrichten door het leegzuigen van de bladeren, waarop zij met duizenden voorkomt, voor haar aanwezigheid wordt opgemerkt. De schade uit zich in een onvoldoende dikte van de appel en een gebrekkige kleuring. Bovendien kan de appelroestmijt ruwschilligheid veroorzaken door zich rechtstreeks te voeden op de schil van de appel. Deze kleine mijt is pas de laatste jaren naar voren gekomen als een belangrijke plaag. Tot 1985 kon men haar gemakkelijk bestrijden met alle mogelijke werkstoffen, zoals pyrethroiden, fosforesters, gechlloreerde koolwaterstoffen, klassieke acariciden en diverse fungiciden. Een aantal van deze middelen zijn van de markt verdwenen, terwijl de roestmijt resistentie ontwikkelde tegen de meeste van deze producten. Momenteel heeft de fruitteeler nog maar twee effectieve middelen tegen deze vervelende plaag ter beschikking: amitraz en broompropylaat, naast een aantal tinverbindingen.

Roofmijten uitzetten op peer-aanplantingen is tot nog toe bijna onmogelijk gebleken. De redenen hiervoor zijn nog steeds niet even duidelijk, maar rode spin en diverse roestmijtsoorten zijn in deze teelt niet zo belangrijk.

De sleutelparasiet voor de peer is ongetwijfeld de perebladvlo. Het verhaal hier is ongeveer gelijk aan het verhaal van de appelroestmijt. Tot voor kort was de perebladvlo een weinig belangrijke parasiet, die met de meeste behandelingen tegen diverse andere parasieten,

gemakkelijk werd bestreden. In 1983 werd er in België voor het eerst resistentie waargenomen tegen synthetische pyrethroiden en fosforesters. Later kwamen daar ook nog de gechlloreerde koolwaterstoffen bij. Ook hier viel de fruitteeler terug op slechts enkele producten: met name diflubenzuron en amitraz. Beide middelen hebben echter nog hun beperkingen. Diflubenzuron is enkel werkzaam tegen zeer jonge larvestadia van de perebladvlo; amitraz, dat eigenlijk een acaricide is, heeft voldoende hoge temperaturen nodig om een goed resultaat op te leveren en heeft slechts een kleine nevenwerking op de perebladvlo.

Dit maakt dat het aantal spuitbeurten tegen de parasiet op een bepaald moment zeer hoog was. Vijftien tot zestien bespuitingen met diverse middelen, enkel gericht tegen de perebladvlo was eerder regel dan uitzondering in 1984 en 1985.

Ondanks dit zware geschut werd er vaak zware schade aangericht: naast het uitzuigen van de scheuten scheidt de perebladvlo immers honingdauw af, waarin zich een roetdauwschimmel ontwikkelt. Dit maakt dat de peren zwart kleuren en bijgevolg onverkoopbaar zijn. Tevens wordt de bloemknopvorming voor het volgende jaar zwaar gehypoticeerd.

Met behulp van een roofwants (*Anthocoris nemoralis* (Fabricius)) kan dit vrij eenvoudig worden vermeden. Deze wants, die behoort tot de familie van de platwantsen, wordt in het voorjaar actief en voedt zich met diverse bladvlosoorten, zoals elzebladvlo en meidoornbladvlo. Deze bladvlosoorten hebben maar één generatie per jaar. Rond juni nemen de aantallen dankzij het werk van hun natuurlijke vijanden, sterk af.



Voor de roofwants zijn ze dan niet meer interessant als voedsel. De roofwantsen migreren dan massaal naar plaatsen waar nog overvloedig voedsel aanwezig is, bijvoorbeeld naar de perenaanplantingen, waar op dat moment een tweede generatie perebladvlo in hoge aantallen voorkomt.

De dagelijkse voedselopname en de voortplantingssnelheid van de roofwants *Anthocoris* is zo hoog, dat zelfs zeer grote kolonies perebladvlo zeer snel in mekaar stuiken.

Spuiten tegen de perebladvlo wordt dan ook overbodig. Voor de fruitteler betekent deze alternatieve methode een zware beproeving. Hij ziet hoe de populatie perebladvlo zich razendsnel opbouwt, maar mag niet te snel ingrijpen omdat een zekere dichtheid van deze parasiet nodig is om de roofwantsen te lokken. Na een jaar proberen blijken de meeste fruittelers echter het nodige vertrouwen te hebben gevonden in deze nuttige jager en kijken ze met meer vertrouwen naar de dierlijke evolutie in hun aanplanting.

Nadat de eerste zomergeneratie bijna is uitgeroeid, interesseert de roofwants zich niet meer zo sterk aan de perebladvlo en vindt er een migratie plaats naar andere planten. Dit geeft de tweede zomergeneratie van de perebladvlo de kans zich op te bouwen. De roofwantsen komen nu echter al sneller terug om ook deze plaag de kop in te drukken.

Door dit systeem toe te passen, samen met de nodige selectieve middelen tegen andere probleemparasieten, kan het aantal behandelingen gereduceerd worden tot een vijftal. De Belgische perentelers schakelen dan ook massaal over naar dit milieuvriendelijke

systeem, dat ook door de consument wordt gewaardeerd.

Naast deze twee nuttige arthropoden zijn er ook nog heel wat andere soorten die een rol van betekenis kunnen spelen in de geïntegreerde bestrijding. De voornaamste zijn ongetwijfeld de sluipwespen. Door het inzetten van selectieve middelen krijgen deze zeer gevoelige parasitoïden de kans om diverse schadelijke vlindersoorten parasiteren.

De mooiste voorbeelden hiervan zijn de parasitering van de vruchtschilvreter door een bronswesp en van de appelvouwminmot door de sluipwesp. Beide probleemparasieten verdwijnen dan ook in geïntegreerde bedrijven. Ook de parasitering van de wollige bloedluis door het sluipwespje *Aphelinus mali* (Haldeman) is een bekend voorbeeld, zij het dat deze parasitering minder efficiënt verloopt.

Men heeft vastgesteld dat de soortenrijkdom aan nuttige en neutrale soorten zeer hoog is in deze bedrijven, in tegenstelling tot aanplantingen die met breedwerken de pesticiden worden behandeld. Die laatste zijn lege biotopen, dierlijke woestijnen, waarin immigrerende plagen zich ongeremd kunnen vermenigvuldigen. Belangrijke groepen neutrale soorten zijn ongetwijfeld spinnen, fluweelmijten, de diverse soorten O.L.H. beestjes, zachtschildkevers, zweefvliegen, gaasvliegen en oorwormen.

Over hun rol in de aanplantingen is weinig geweten, al dragen zij ongetwijfeld ook hun steentje bij tot het in evenwicht houden van het fragiele ecosysteem binnen deze monokultuur.

### Selektieve middelen

Geïntegreerde bestrijding in de fruitteelt staat of valt met de beschikbaarheid van selectieve middelen. Dit systeem maakte dan ook slechts kans op slagen in België toen het produkt fenoxycarb erkend werd tegen de vruchtschilvrete vermindert de verpoping van sommige larven, en doodt op die manier de rups.

De vruchtschilvreter is de sleutelparasiet op appel, maar ook een belangrijke parasiet op peer en komt in België in sommige aanplantingen in zeer grote aantallen voor.

Fenoxycarb is een goed selectief middel dat de voornaamste nuttige roofvijanden spaart. Een andere groep middelen, die ook aan dit doel beantwoorden zijn de benzoyl-ureum-verbindingen, met als oudste en bekendste middel diflubenzuron. Dit produkt wordt in de geïntegreerde bestrijding in de fruitteelt ondermeer ingezet tegen de appelmade, de kleine wintervlinder, de appelvouwminmot, en de perebladvlo.

Tegen bladluizen en tegen de wollige bloedluis kan pirimicarb, een selectief carbamaat, zonder problemen worden ingezet. Pirimicarb vertoont enkel een geringe toxiciteit voor sluip-, brak- en bronswespen en zweefvliegen.

Ook endosulfan wordt nog gebruikt tegen een sterk opkomende parasiet, met name de appelbladgalmug. Dit produkt is erg selectief, zeker indien het wordt ingezet rond de bloei. Jammer genoeg voor de Nederlandse fruittelers is endosulfan vrij giftig voor vissen, reden waarom het in Nederland niet meer mag worden gebruikt. De situatie in België is echter dermate verschillend dat er hier voor endosulfan geen of wei-



nig problemen zijn. De fruitteler die aan geïntegreerde bestrijding op appel wil doen kan gelukkig nog over dit produkt beschikken.

Een aantal andere insecticiden kunnen ook nog dienst doen: wij vermelden phosalone en preparaten op basis van de bacterie *Bacillus thuringiensis*. Acariciden of mijtendodende produkten worden na verloop van tijd overbodig in de appelteelt door de aanwezigheid van de roofwants.

De eerste jaren zijn de aantallen van dit nuttig diertje echter nog niet hoog genoeg en dient men in te grijpen met selectieve acariciden, zoals clofentezine en hexythiazox op wintereieren of ontluikende larven, of fenbutatinoxide tegen gemengde populaties van rode spin of tegen de appelroestmijt.

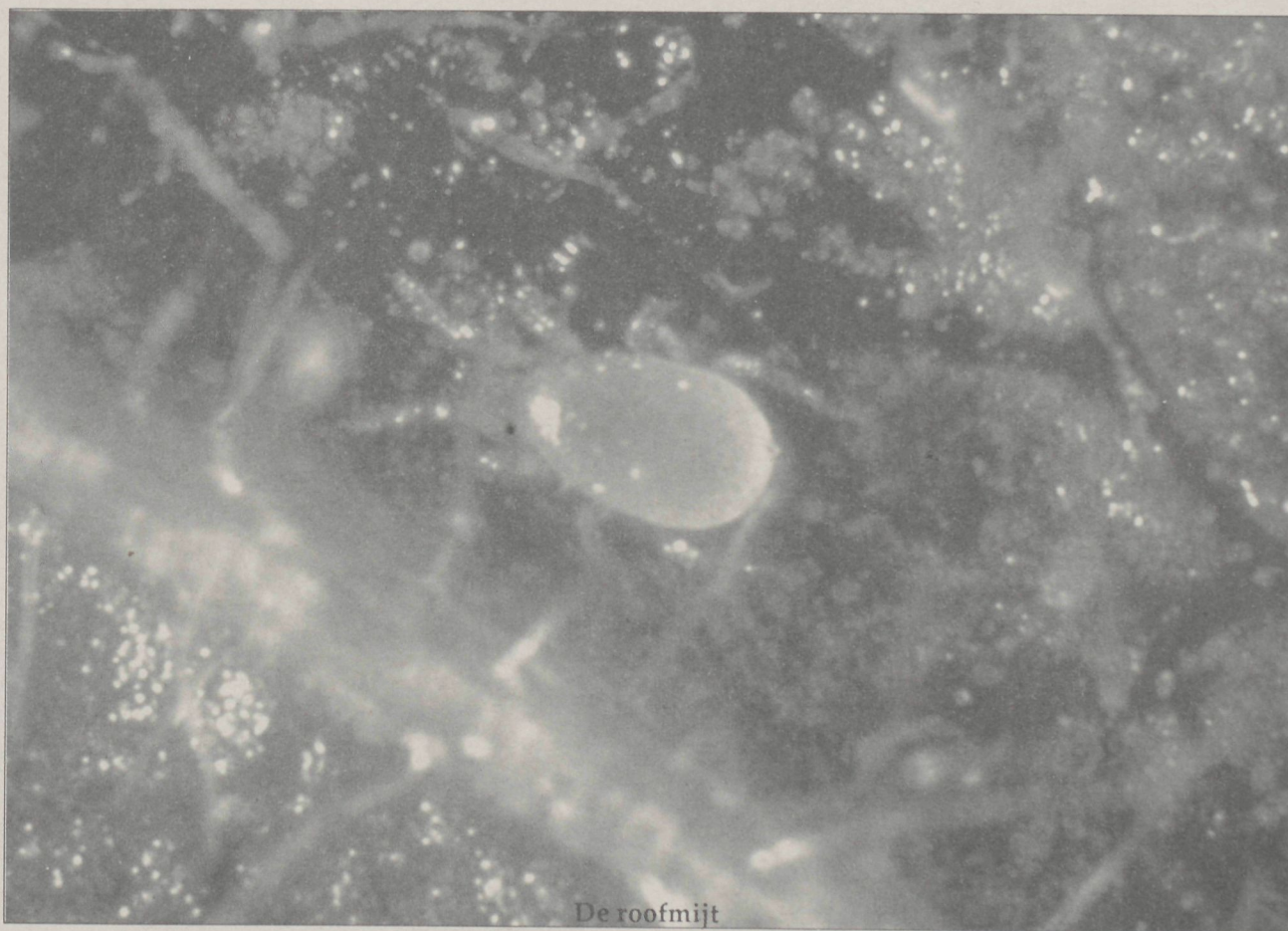
Al de hierboven opgesomde produkten kunnen ook probleemloos gebruikt worden in de perenteelt. Hier kunnen ook de andere acariciden zoals azocyclotin en broompropylaat gebruikt worden omdat de roofmijten hier van geringe betekenis zijn. Een ander acaricide, dat echter om resistentie te vermijden enkel nog op pereblad-vlo mag worden ingezet, is amitraz. Dit produkt is het enige dat een zware aantasting kan tegengaan. Het mag dan ook enkel ingezet worden op de ideale bestrijdingstijdstippen van deze parasiet.

Tegen een aantal probleemparasieten bestaat er nog geen selectief middel. De voornaamste hiervan is ongetwijfeld de groene appelwants, die zware schade veroorzaakt. Hier wordt de filosofie gehanteerd dat er een breedwer-

kend middel kan worden ingezet, maar dan wel één met een zo kort mogelijke nawerking en op het moment dat zo min mogelijk schade wordt aangericht. In het geval van groene appelwants is dat onmiddellijk na de bloei, wanneer er nog maar een beperkt aantal roofwantsen en andere nuttige arthropoden aanwezig zijn. Tevens behandelt men slechts een gedeelte van de boom, daar waar de schade maximaal aangericht wordt, met name de onderste helft. Indien al deze voorwaarden aandachtig worden opgevolgd, blijft de schade, aangericht door het inzetten van een breedwerkend middel, beperkt.

#### **Voordelen en gevolgen van de geïntegreerde bestrijding in de fruitteelt**

Indien een fruitteler overschakelt op geïntegreerde bestrijding ver-



De roofmijt



andert hij zijn aanplanting van een dierlijke woestijn in een uitgebalanceerd en stabiel ecosysteem. Door de aanwezigheid van neutrale en nuttige arthropodensoorten, gespaard door het gebruik van selectieve middelen, komen plagen op korte termijn nauwelijks nog voor. Hierdoor kan het aantal spuitbeurten drastisch worden gereduceerd, waardoor resistentie ook minder snel voorkomt.

Parasieten met een groot aantal generaties per jaar, zoals de appelroestmijt (+/- 10 tot 14 generaties/jaar), de rode spin (+/- 5 generaties/jaar) en de perebladvlo (3 tot 5 generaties/jaar) nemen in belang sterk af door het inzetten of sparen van nuttige roofvijanden zoals roofmijten en roofwants. Ook de vruchtschilvreter (2 tot 3 generaties/jaar) en de appelvouwmijnmot (3 generaties/jaar) verdwijnen uit de aanplantingen. In het geval van de vruchtschilvreter zijn er momenteel zelfs verschillende parasitoïden bekend die parasiteren in de eieren (o.a. *Trichogramma*) of in de larve. Hierdoor verdwijnt deze bladrollersoort op enkele jaren tijd uit de aanplantingen.

Een ander positief punt, dat in de toekomst zeker aan belang zal winnen, is de geringe aanwezigheid van residu's op het geïntegreerd geteelt fruit.

Tegenstanders van geïntegreerde

aanplanting wijzen er vaak op dat binnen dit systeem er nieuwe of oude parasieten terug de kop opsteken. Dit klopt, maar vormt geen nadeel.

De hierboven beschreven parasieten, die in een geïntegreerde aanplanting verdwijnen, worden gekenmerkt door een groot aantal generaties per jaar. Zij zijn dus in staat om zich op korte tijd op te bouwen tot een zware plaag. De parasieten, die na verloop van tijd terugkomen, met name de appel- of peremede, de appelzaagwesp en de appelbloesemsnuutkever kennen slechts één generatie per jaar en kunnen dus slechts zeer langzaam in aantal toenemen. Men moet dus slechts om de zoveel jaar ingrijpen tegen deze parasieten en er is een ruim aanbod aan diverse selectieve bestrijdingsmiddelen voorhanden.

#### Besluit

Hoewel de Belgische fruitteler over heel wat meer vakkennis moet beschikken om geïntegreerde bestrijding te kunnen toepassen, kent het systeem momenteel toch meer en meer succes. In de perenteelt wordt het al massaal toegepast, in de appelteelt is de omschakeling volop bezig.

De voordelen zijn dan ook niet gering: een grote reductie van het aantal behandelingen, een grotere stabiliteit in het bedrijf door de

aanwezigheid van diverse soorten nuttige arthropoden, minder kans op resistentie en minder pesticidenresidu's in en op de vruchten en dit alles zonder enig verlies aan kwantiteit of kwaliteit. Het is dan ook in tegenstelling tot de biologisch-dynamische tuinbouw gesteund op grondig wetenschappelijk onderzoek, en mist dan ook het naïeve en amateuristische karakter dat deze laatste teeltwijze kenmerkt. Anderzijds vermijdt het de fouten van de huidige geleide bestrijding te herhalen door het inzetten van selectieve middelen en roofvijanden.

Ook van de kant van de konsument uit bestaat er veel waardering voor deze milieuvriendelijke gewasbescherming, gekenmerkt door een geslaagde symbiose tussen scheikunde en milieu.

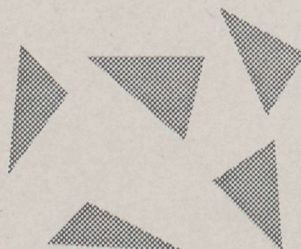
Guido Sterk

*akaraciden:*  
mijt-dodende stoffen

*fungiciden:*  
schimmeldodende stoffen

*parasitoïden:*  
parasietachtigen

*arthropoden:*  
geleedpotige dieren (insekten,  
spinnen, duizendpoten en  
kreeften)





# WET & PERS

## WET

Het permanent biologisch meetnet dat ressorteert onder het Bestuur voor landbouwkundig onderzoek van het departement van de Staatssekretaris voor Europese Zaken en Landbouw, toegevoegd aan de minister van Buitenlandse Betrekkingen werd in 1986 om budgettaire redenen beperkt tot twee lokale meetnetten, namelijk te Hoboken en te Tessenderlo. Internationaal wordt aangenomen dat ongeveer 10% van de landbouwproductie in onze streken verloren gaat door luchtvervuiling. Daarbij is de voornaamste oorzaak ozonschade.

Deze vervuiling vindt hoofdzakelijk zijn oorsprong in de lozing van stikstofdioxide en koolwaterstoffen afkomstig van het autoverkeer. Nogtans kunnen zware beschadigingen worden vastgesteld als gevolg van hoge concentraties aan luchtvervuilers in industriegebieden waar de schade 50% en meer kan bereiken.

Het bestuur van landbouwkundig onderzoek is niet juridisch bevoegd om deze schade aan de gewassen te schatten. Op de vraag van de inspecteurs voor plantenbescherming komt het Instituut voor Scheikundig Onderzoek te Tervuren wel tussen in verband met het vaststellen van het oorzakelijk verband tussen de luchtvervuiling en

de schade. Gemiddeld worden jaarlijks een tiental expertises op dat vlak door het I.S.O. doorgevoerd.

(Kamer, V&A, 1989, p. 4047; vraag nr. 59 van mevrouw Merckx - Van Goey van 27 januari 1989)

De heer T. Kelchtermans, Gemeenschapsminister van Leefmilieu, Natuurbehoud en Landinrichting bevestigde dat er in sommige buitendiensten van het Bestuur voor Leefmilieu van de AROL een aanzienlijke achterstand is bij het uitbrengen van adviezen over exploitatievergunningaanvragen ten behoeve van de Bestendige Deputaties. Ook werd er meegedeeld dat het aantal dossiers dat in behandeling is het afgelopen jaar nagenoeg niet gestegen is: in 1988 werden er 6349 dossiers ter advies ontvangen en werden er 6336 adviezen uitgebracht. De overdracht van de nog niet afgehandelde dossiers bedroeg op 1.1.1988: 1799 dossiers en op 1.1.1989: 1812 dossiers. Hieruit kan afgeleid worden dat de duur van de afhandeling van de dossiers gemiddeld 3,5 maanden bedraagt. Specifieke informatie voor klasse-I dossiers bestaat er niet. De achterstand is te wijten aan de verouderde reglementering, aan het personeelstekort en tekort aan voldoende werkingsmiddelen.

Een modernisering van de reglementering is voorzien in het milieuvergunningingsdekreet van 28 juni 1985. De uitvoering van dit dekreet laat evenwel op zich wachten door het uitblijven van het advies van de Raad van State.

(Vlaamse Raad, V&A, 1989, nr 8, P. 257; vraag nr. 129 van de heer J. Cuyvers van 30 januari 1989).

K.B. van 15 februari 1989 tot vaststelling van het maximale gehalte aan nitraten in sommige groenten (B.S. 25 april 1989). Onverminderd de strengere normen vastgesteld voor de voedingsmiddelen voor zuigelingen en kleuters, mag in ieder van de hierna opgesomde groenten het gehalte aan nitraten, bepaald op het eetbare gedeelte van de in de handel gebrachte groente berekend per kilogram en uitgedrukt in milligram NO<sub>3</sub>, de in het K.B. vastgestelde waarde niet overschrijden. Dit geldt voor volgende groenten: kropsla, spinazie, veldsla, andijvie, witte en groene selder. De overtredingen van de bepalingen van dit K.B. worden opgespoord, vastgesteld, vervolgd en gestraft overeenkomstig de wet 24 januari 1977 betreffende de bescherming van de gezondheid van de verbruikers op het stuk van de voedingsmiddelen en andere producten.

## PERS

De firma Eliopharma uit Gent, dochtermaatschappij van de Nederlandse firma Medicopharma heeft, in samenwerking met de Gentse Rijksuniversiteit een milieuvriendelijke insectenverdelger op de markt gebracht. Het produkt is volkomen onschadelijk voor mens en dier, uitgezonderd koud-bloedigen. Het is een gebruiksklare, geurloze vloeistof op basis van biologisch afbreekbare stoffen die gedurende die weken werkzaam

blijven. Er wordt hierbij gebruik gemaakt van drijfgassen die de ozonlaag aantasten, maar wel van een luchtpompsysteem.

(HLN, 1 en 2 april 1989).

De kapitein van de olietanker Exxon Valdez, die voor de kust van Alaska op een rif liep en daardoor de totnogtoe grootste olieramp in Noord-Amerika veroorzaakte, zal zich voor het gerecht moeten verantwoorden. De procureur van de Amerikaanse staat Alaska stelde zaterdag 1 april de

42-jarige Joseph Hazelwood onder meer wegens dronkenschap bij de leiding van een schip in staat van beschuldiging.

(GvA, 3 april 1989).

Het Vlaams regionaal Komitee van het ACV stelde gisteren dat het de houding betreurt van het Vlaamse ABVV tegenover het MINA-plan van Gemeenschapsminister Kelchtermans. Het ABVV weigerde een positief advies te geven omdat het vond dat de milieubeweging buiten spel



gezet werd. Het Vlaams ACV vindt dat deze reactie vooral uit politieke motieven te verklaren is. (DM, 4 april 1989).

De Bond Beter Leefmilieu is alles behalve opgetogen over de geplande uitbreiding van een aantal industriële vestigingen in de Brusselse regio. Met name noemt de Bond: Shell, Marly en de verbrandingsoven, allen gelegen te Neder-over-Heembeek. Niet alleen voor Brussel, maar ook voor Vlaanderen leveren dezelfde bedrijven serieuze risico's op. (FET, 5 april 1989).

De Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappij Vlaams-Brabant pleit ervoor dat in Vlaanderen, zoals in Wallonië, een onderzoek zou gehouden worden over de supersnelle TGV-trein. Naast de MER-studie moeten ook de financieel-ekonomische en de vervoertechnische aspecten in dit onderzoek aan bod komen. (HLN, 6 april 1989).

Dat Bayer geen geldige vergunningen kon voorleggen toen het in 1985 werd gecontroleerd op lozingen en titaandioxide in de Schelde lag niet aan het chemische bedrijf zelf. Op dat ogenblik bestond er niet eens een reglementering op dit produkt omdat de administratieve diensten in gebreke bleven bij het bepalen van de normen. (GvA, 7 april 1989).

De Braziliaanse president Jos Sarney heeft een omvangrijk plan voorgesteld ter bescherming van de bedreigde regenwouden in het Amazonegebied. Brazilië wil hiermee de wereld tonen dat het wel degelijk bereid is zich in te zetten voor de bescherming van het milieu. (HLN, 8 en 9 april 1989).

Met de door kernenergie aangedreven onderzeeër van de Sovjetunie die vrijdag 8 april voor de kust van Noorwegen in brand raakte en zonk, is volgens voorlopige metingen van Noorse wetenschappers geen radioaktiviteit vrijgekomen. (HV, 10 april 1989).

Het Europees parlement keurde gisteren een verslag van zijn

milieukommissie goed, waarin de Europese normen voor de uitlaatgassen van kleine wagens eerlang gelijkgeschakeld zullen worden met de Amerikaanse normen: maximum 20 gram koolmonoxide per test en maximum 5 gram koolwaterstof en stikstofoxide per test. (FET, 13 april 1989, PL).

Het Antwerps parket is gisteren overgegaan tot huiszoeking bij een vijftal firma's, op zoek naar bewijzen voor illegale afvaltrafik vanuit Nederland naar het Waalse plaatsje Mont-Saint-Guibert. Via een andere weg zou ook een gedeelte van dat Nederlandse afval zijn terechtgekomen in de interkommunale verbrandingsinstallatie IVECO in Brugge. In haar geheel is de aktie het "Belgisch" luik van de affaire Zegwaard die deze week in Nederland losbarstte. Naar verluidt werd heel wat boeiend materiaal gevonden dat Zegwaard in een moeilijk parket brengt. (DM, 14 april 1989, RC).

In het Nederlandse Delft verklaarde het afvalbedrijf Zegwaard nooit opdracht te hebben gegeven voor illegale afvaltransporten naar België. In België werd naar verluidt uitsluitend met vergunningen gewerkt. Dat heeft de direktie van de Zegwaard Groep meegedeeld als reactie op de inval donderdag door de Belgische justitie bij een drietal bedrijven rond Antwerpen. (FET, 15 april 1989).

De oliemaatschappij Exxon gaat een grote schoonmaakploeg aan het werk zetten in een poging om de stranden van Alaska en haar eigen reputatie te reinigen. De maatschappij wil 4000 mensen inzetten om de door haar aangerichte vervuiling van 490 km strand in de Prins William baai nog voor de winter op te ruimen. (HLN, 19 april 1989).

In het Brusselse Sheraton-hotel hadden het Braziliaanse indianenopperhoofd Raoni, Red Crow, een voornaam lid van de Dakota, Sioux en minister A. Geens van Ontwikkelings-samenwerking een afspraak om samen te ontbijten. Konkreet willen zij

3,5 miljoen dollar bijeen krijgen om te bekomen dat een gebied van 180.000 vierkante kilometer langsheen de Rio Xingu als natuurpark wordt afgebakend.

(GvA, 19 april 1989).

Greenpeace en het komitee tegen verbranding te land van chemisch afval hebben een groot aantal onregelmatigheden vastgesteld bij de aflevering van de vergunning voor de inmiddels door chemiereus Solvay reeds gebouwde installaties voor verbranding van chemisch afval in Jemeppe-sur-Sambre. (DS, 20 april 1989).

Het Delfste afvalbedrijf Zegwaard haalt nog steeds bedrijfsafval op. (GvA, 20 april 1989).

Tussen 1980 en 1988 werden er in ons land 13.189 zaken met betrekking tot het milieu aanhangig gemaakt bij de rechtbank. Slechts in 535 van de gevallen werd een vonnis geveld en daarvan waren er 503 veroordelingen en 32 vrijspraken.

Chris Bosmans

#### Gebruikte afkortingen:

HBvL: Het Belang van Limburg  
GvA: Gazet van Antwerpen  
HLN: Het Laatste Nieuws  
DM: De Morgen  
DS: De Standaard  
HV: Het Volk  
dV: de Volkskrant  
FET: Financieel Ekonomische Tijd  
dRV: de Rode Vaan

BS: Belgisch Staatsblad  
B.VI.Ex.: Besluit van de Vlaamse Exekutieve  
KB: Koninklijk Besluit  
MB: Ministerieel Besluit  
V&A: Vragen en Antwoorden  
Vl.R.: Vlaamse Raad

Van de in deze rubriek vermelde pers-artikels, wetten, dekreten, besluiten, en vragen & antwoorden kan schriftelijk of telefonisch een kopie worden aangevraagd bij de Bond Beter Leefmilieu, Luxemburgstraat 20, 1040 Brussel, tel. 02/514.05.00. Duidelijk vermelden waarvan een kopie wenst. Bij de kopies wordt er een overschrijvingsformulier gevoegd, waarmee het verschuldigde bedrag (5fr. per kopie + verzendingskosten) kan worden gestort.



# Hongarije: dammen in de Donau

Een tijdje geleden kondigde de regering van Hongarije een mega-project aan dat een serieuze ondersteuning moest betekenen voor de alles behalve rooskleurige economie en dat op lange termijn de elektriciteitsproductie moest veilig stellen.

**O**p de Donau wil men een aantal dammen bouwen om de drinkwatervoorziening veilig te stellen, om elektriciteit te produceren en de Donau zelf te kanaliseren en recht te trekken.

Milieubeschermers, die in de oostbloklanden niet bij bosjes rondlopen zoals hier (glasnost is nog steeds niet tot alle oostbloklanden doorgedrongen), lanceerden prompt een protest tegen het ganse project omdat een heel ekosys-

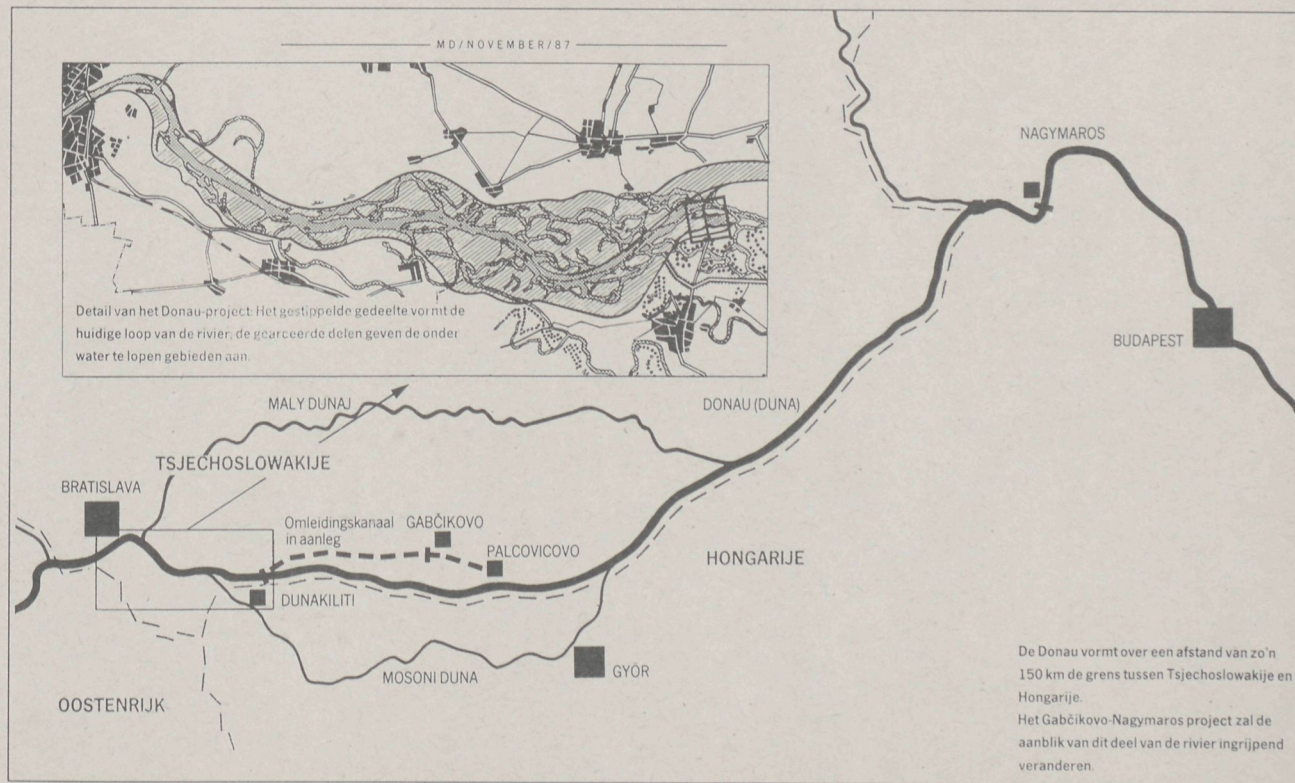
teem bedreigd wordt en het drinkwater grondig wordt vervuild.

Zijn dergelijke protesten in het Westen (bijna) de gewoonste zaak van de wereld, in de meeste oostbloklanden worden ze nog steeds hardnekkig onderdrukt. Het was daarom zeer merkwaardig vast te stellen dat deze storm van protest in Hongarije werd toegelaten, zij het na mislukte pogingen om het verzet te breken. Protest tegen het project was immers een rechtstreekse aanval op de Kommunis-

tische partij die het project had goedgekeurd.

Het verzet concentreert zich rond twee dammen die de volgende 8 jaar door Hongarije en Tsjechoslowakije zullen worden gebouwd in een gezamenlijke onderneming, ongeveer 100 kilometer stroomopwaarts van Budapest.

Verdedigers van het project beweren dat de ondiepere gedeelten van de rivier beter bevaarbaar zullen worden en dat het vrachtvervoer zal verdrievoudigen. Ook de hydro-elektrische centrales acht men van uitzonderlijk belang. De overheid uit beide landen hecht zoveel belang aan het project dat ze bereid zijn er een slordige 100





miljard Belgische frank voor neer te tellen.

De eerste dam is momenteel reeds in aanbouw bij Gabcikovo, ten noordwesten van de Hongaarse stad Győr. De dam zal een kunstmatig stuwwater vormen van ruim 60 vierkante kilometer, bedoeld om elektriciteitsturbines aan de draai te houden. Een omleidingskanaal van meer dan 20 kilometer moet de scheepvaart rond het complex leiden.

De andere dam, ook bedoeld als elektriciteitscentrale, wordt momenteel ingeplant in één van de meest pittoreske landschappen die Hongarije rijk is, temidden van

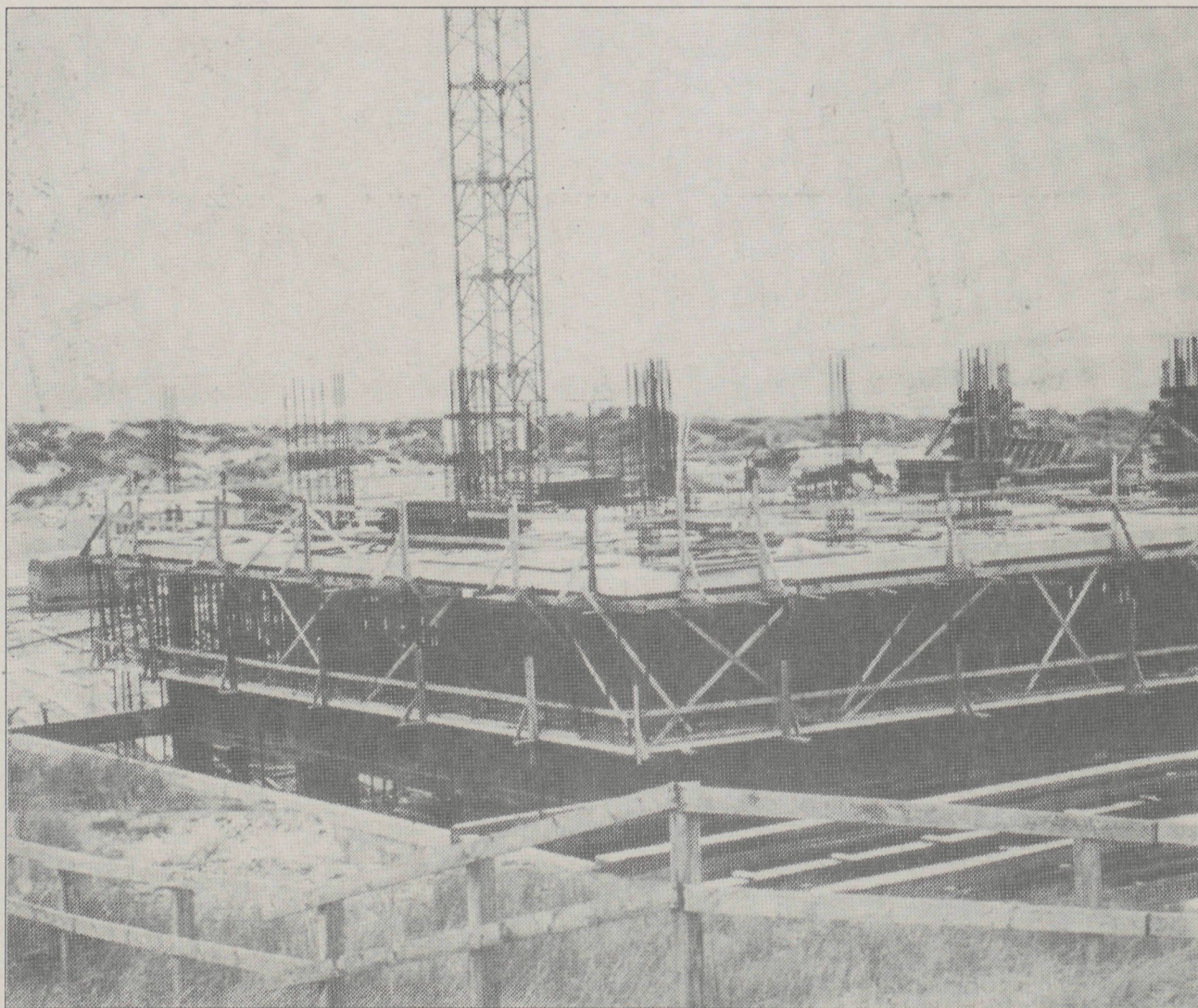
rijke landbouwgronden, juist voorbij het paleis van Visegrad, de historische residentie van de Hongaarse koningen, vlak bij Nagymaros.

Van officiële zijde wordt beweerd dat het dammenkompleks de ekologie van de Donau zal verbeteren (!) en dat het niet meer dan juist is dat een belangrijke dam juist op een historisch belangrijke plaats wordt ingeplant.

Het hele project staat echter reeds verschillende jaren in de vuurlijn van de "Donau Blauwen", een los samenwerkingsverband van verschillende duizenden studenten, ekologisten en wetenschappers.

Hun symbool is een gestileerde Donau, in twee gebroken door een dam. Voorzien van rapporten en plannen die uit overheidskantoren naar buiten werden gesmokkeld, heeft deze groep zich zeer goed geïnformeerd.

Volgens de "Donau-Blauwen" zal het Gabcikovo-reservoir en het kanaal ruim 600.000 hektaren bos stroomopwaarts onder water zetten. Door de stroomsnelheid van het water te verminderen zullen grote hoeveelheden vervuild slib de mogelijkheid krijgen te bezinken op de bodem en zo het fragiele ecosysteem naar de duivel helpen.





Verder klagen de blauwen aan dat de gigantische watervoorraad strikt afhankelijk is van de aanvoer en dat de verhoogde mogelijkheden tot sedimentatie van zwaar vervuild slib meteen ook een groot vraagteken plaatsen achter de mogelijkheid om drinkwater uit het bekken te pompen. Juist een ongestoorde aanvoer van zuiver drinkwater is van het allergrootste belang, omdat het overgrote deel van de Hongaarse drinkwatervoorraden door industriële lozingen niet langer geschikt is voor menselijke of dierlijke consumptie.

Ook over de toename van de scheepvaart op een afgedamde en gekanaliseerde Donau hebben de blauwen zo hun eigen idee: de scheepvaart zal niet toenemen omdat de andere delen van de Donau, die niet worden gekanaliseerd, tijdens de droge seizoenen terugvallen op slechts enkele tientallen centimeters water en dus absoluut onbevaarbaar zijn.

Elektriciteitsproduktie? Volgens de blauwen zijn de (eveneens verwerpelijke) plannen voor de bouw van kerncentrales zover gevorderd dat binnen enkele jaren de volledige energiebehoeften hierdoor gedekt kunnen worden en er zelfs een overschot zal zijn. Volgens hun berekeningen zal in de droge periodes het water trouwens zo laag staan dat de turbines onmogelijk kunnen blijven draaien.

"De gigantische investeringen zullen nooit renderen", zegt de aanvoerder der blauwen, de 38-jarige Janos Vargha, die ontslag nam als bioloog in overheidsdienst in 1984. Integendeel, het grondwater, dat ongeveer éénvijfde van de Hongaarse drinkwaterbehoeften kan dekken, zal worden vergiftigd en de dagen van het ecosysteem zijn

geteld. En alsof dat alles nog niet volstaat, wil de overheid temidden van een van de meest waardevolle Hongaarse landschappen een gigantisch industrieel complex neerpoten.

Hongarije heeft in 1977 met buur Tsjechoslowakije een verdrag gesloten voor de bouw van deze twee dammen. Het regime in Praag, dat de protesten van ekologisten op radikale wijze de grond inboort, is bepaald enthousiast, al fluistert men in de koulissen dat Budapest de bouw vertraagt. Hongarije kampt immers met een zware schuldenlast en zou daarom verplicht zijn het hele projekt tijdelijk in de koelkast te stoppen. De buren vertellen dan weer openlijk dat de regering in Budapest blij is met het protest van de blauwen, omdat ze dit als ekskuus kunnen aanwenden voor de vertraging.

Hongarije heeft ondertussen een verdrag gesloten met Oostenrijk, dat meer dan vijfhonderd miljoen dollar ter beschikking zal stellen voor de bouw van de Nagymarosdam, in ruil voor 1,2 miljard kilowattuur, te leveren tussen 1996 en 2015. Deze hoeveelheid komt overeen met de volledige produktiecapaciteit van de dam in deze periode. Van het energieargument van de Hongaarse overheid blijft op die manier weinig over.

De Hongaarse overheid heeft in eigen land intussen niet stil gezeten en startte een campagne om de akties van de blauwen te counteren. Publieke bijeenkomsten van funktionarissen met blauwen zijn niet langer gewenst en kranten, radio en TV zwijgen in alle talen over de protesten.

Een door de blauwen georganiseerde natuurwandeling door het hele gebied werd door de Hongaarse overheid onmogelijk ge-

maakt, nadat men had vernomen dat ook de Oostenrijkse Grünen zouden deelnemen. Dit weerhield de blauwen er niet van om ruim 10000 handtekeningen in te zamen tegen de bouw van de dam, iets wat in een oostblokland een hele prestatie is.

Door de veranderde strategie van de Hongaarse overheid gedwongen, zijn de blauwen overschakeld op een andere strategie. Zij zichten zich nu op het buitenland voor morele en financiële steun. Zo plaatsen ze samen met de Grünen in een aantal Oostenrijkse kranten advertenties om de regering op te roepen zich terug te trekken uit de overeenkomst met Hongarije. Hoewel ook deze akties in eerste instantie heel wat tegenwind te verwerken krijgen, laten de blauwen zich niet uit hun lood slaan. "Uiteindelijk moet het ook in Hongarije doordringen dat leefmilieu een zaak is van iedereen en niet alleen van de overheid", stellen ze.

Ward Dossche





# Een flinke wasbeurt: gif uit de bodem

Tot nu toe werden kleigronden, vervuild met zware metalen, als niet te reinigen beschouwd. Grote hoeveelheden klei met zware metalen belanden dan ook op de stortplaats. Een alternatief wasproces kan mogelijk aan deze stortpraktijken een eind maken. Wat is het principe en wat zijn de resultaten van dit reinigingsproces?

**G**ronden verontreinigd met zware metalen zijn niet met thermische of biologische technieken te reinigen, omdat zware metalen niet afbreekbaar zijn. Kleigronden kunnen niet, zoals gebruikelijk met extractietechnieken worden gereinigd, omdat de kleideeltjes niet los van de vervuiling uit dit proces zijn af te scheiden. De klei belandt dan met de verontreinigende stoffen in de slibstroom. De combinatie van kleigrond met zware metalen als verontreiniging heette daarom tot nu toe onreinigbaar.

Het Nederlandse projectburo voor Industrieel Afval (Sittard) heeft een alternatief extractieproces ontwikkeld, dat ook geschikt is voor klei- en veengronden, het zogenaamde PBI-procédé. Het reinigingsproces is afgeleid van een methode uit de ertstechnologie, waarbij via voortdurend besproeien van een ertsberg, metalen uit hopen erts kunnen worden gespoeld. De alternatieve reinigingsinstallatie is reeds operationeel in de Maastrichtse regio.

## Het principe

De verontreinigde grond wordt in een ondoorlatende baksteenconstructie opgehoopt. Vervolgens wordt met een besproeiingsinstallatie extractievloeistof, meestal

EDTA (een produkt dat dikwijls ook aan wasmiddelen wordt toegevoegd), over de grond gesproeid, of door middel van een buizensysteem van onder naar boven door de grond gepompt. Essentieel voor een goede reiniging is dat de grond gelijkmatig wordt doordrenkt met EDTA en dat de vloeistof niet snel doorstroomt, via allerlei kanaaltjes in de grond. Om dat te bereiken wordt de grond in bakken verdicht, bijvoorbeeld door een mechanische triller.

Gedurende het sproeiproces (=perkolatieproces) lossen de metalen op in het extractiemiddel. Door er voor te zorgen dat het EDTA een goede zuurgraad heeft, worden de metalen calcium en ijzer, die van nature in de grond voorkomen, haast niet opgelost. De vloeistof met de daarin opgeloste metalen komt zonder vaste bestanddelen onder of boven uit de grond. De gereinigde grond wordt nagespoeld met water om het EDTA eruit te verwijderen.

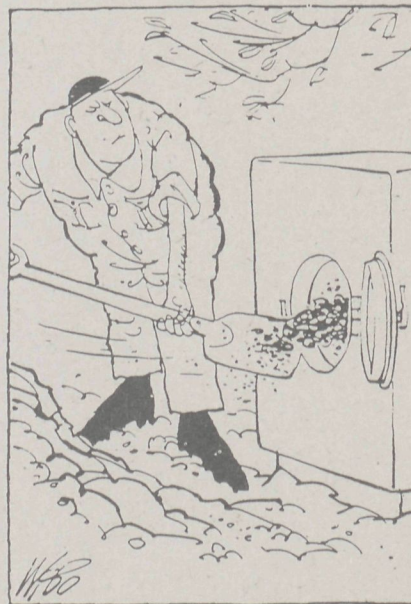
## Reiniging EDTA

Het verontreinigde extractiemiddel, dat onder of boven uit de grond komt, wordt met behulp van hydroxidevorming (vorming van een metaalneerslag), ontwateren en elektrolyse gereinigd. De zware metalen lood, cadmium, koper, nikkel, chroom en kwik

kunnen zo worden teruggewonnen en het gereinigde extractiemiddel kan voor hergebruik worden teruggevoerd. Het EDTA wordt vervolgens voor het grootste deel teruggewonnen en kan opnieuw worden gebruikt. De overgebleven vloeistof, waarin nog ongeveer 0,3 g/l EDTA zit, wordt nagereinigd met een actieve koolfilter en vervolgens geloosd of eveneens hergebruikt.

## Technische gegevens

De grond in de bak is ongeveer tweede meter hoog opgehoopt. De capaciteit van de grondreinigingsinstallatie wordt bepaald door het grondoppervlak. De reinigingsduur is twee tot vier maanden, inclusief het spoelen van de grond met water. Dit is afhankelijk van de aard van de verontreinigingen (hoe goed de stoffen aan de grond vasthangen) en van de begin- en eindconcentratie van de stoffen in de grond. De hoeveelheid vloeistof die per vierkante meter grond-





oppervlak door de grond gevoerd kan worden is afhankelijk van het type te behandelen grond en kan variëren van 4 tot 300 liter per vierkante meter.

### Resultaat

Wat is het reinigingsresultaat en wat zijn de afvalstromen van het proces? Deze twee aspecten bepalen in hoge mate of het procédé milieuhygiënisch verantwoord kan worden genoemd.

Er zijn een aantal praktijkproeven met verontreinigde grond op semi-technische schaal uitgevoerd. De resultaten van de reiniging zijn in bijgaande tabel weergegeven. De meeste reinigingsresultaten liggen rond de B-waarde uit de Nederlandse toestings tabel. Gronden die zoveel zware metalen bevatten komen naar Nederlandse maatstaven in aanmerking voor verder onderzoek. Het resultaat is afhankelijk van de behande-

lingsduur: hoe langer, hoe schoner de grond. Het is voor dit proces interessant om de samenhang tussen het reinigingsresultaat en de reinigingsduur, met daaraan gekoppeld de reinigingsprijs, te kennen. Ofwel wat is de prijs voor reiniging tot de grond de A-waarde niet overschrijdt (dus werkelijk schone grond)? Helaas kon het bedrijf hierover geen juiste gegevens verschaffen.

### Afvalstromen

Er zijn indit proces twee afvalstromen: een hoeveelheid overtollig proceswater en metaalhydroxideslib. Het overtollig proceswater wordt na het passeren van een koolstoffilter geloosd. Het bedrijf heeft niet aangegeven hoeveel afvalstoffen op deze manier worden geloosd en waarin die lozing plaatsvindt, in het riool of in open water.

IJzer en zink kunnen alleen door

middel van metaalhydroxidevorming uit het extraktiemiddel worden verwijderd. Het hydroxideslib, zeg maar de metaalneerslag die hierbij ontstaat, is chemisch afval. Hoe dit slib verder wordt verwerkt, vermeldt het bedrijf niet.

### De oplossing

Het PBI-extractieproces biedt goede perspectieven voor de reiniging van klei- en veengronden die zijn verontreinigd met zware metalen. het is wel van belang dat het reinigingsproces verder wordt verbeterd, zodat de eindresultaten dichterbij de A-waarde, de zogenaamde 'schone grond'-waarde komen te liggen. Het proces kost vrij veel tijd en plaats, maar verbruikt weinig energie.

Over de afvalstromen is door het ontbreken van voldoende gegevens geen uitspraak te doen, zodat een totale beoordeling niet mogelijk is. Het is belangrijk dat

behalve aan het reinigingsresultaat ook aandacht wordt besteed aan het zoveel mogelijk beperken van de afvalstromen.

In ieder geval is het een goede zaak dat aan het idee, dat kleigronden met zware metalen niet te reinigen zijn, een einde komt.

Anita van Pelt  
(uit Gif, december 1988)

| Reinigingsresultaat behaald met het PBI-reinigingsprocédé<br>metaalgehalten in mg/kg                                                                                                           |             |       |            |                      |                        |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------|-------|------------|----------------------|------------------------|
|                                                                                                                                                                                                |             | Cd    | Cu         | Pb                   | Zn                     |
| veengrond <sup>1</sup>                                                                                                                                                                         | ongereinigd | -     |            |                      |                        |
|                                                                                                                                                                                                | gereinigd   | -     | 79<br>32   | 770<br>110           | 920<br>120             |
| zand/veengrond <sup>2</sup>                                                                                                                                                                    | ongereinigd | 150   |            |                      |                        |
|                                                                                                                                                                                                | gereinigd   | 10    | -<br>-     | 250<br>17            | 14000<br>270           |
| klei/leemgrond <sup>3</sup>                                                                                                                                                                    | ongereinigd | 30-60 |            |                      |                        |
|                                                                                                                                                                                                | gereinigd   | 10-18 | -<br>-     | 1600-2100<br>600-800 | 2000-2500<br>1000-1300 |
| zand                                                                                                                                                                                           | ongereinigd | -     |            |                      |                        |
|                                                                                                                                                                                                | gereinigd   | -     | 2200<br>98 | 6100<br>190          | -<br>-                 |
| toetsingstabel                                                                                                                                                                                 | A-waarde    | 1     | 50         | 50                   | 200                    |
| leidraad                                                                                                                                                                                       | B-waarde    | 5     | 100        | 150                  | 500                    |
| bodemsanering                                                                                                                                                                                  | C-waarde    | 20    | 500        | 600                  | 3000                   |
| <sup>1</sup> 3 weken extractie + spoelen<br><sup>2</sup> 6 weken extractie + spoelen<br><sup>3</sup> grond bevat veel keramische bestanddelen, waardoor een lager eindgehalte niet haalbaar is |             |       |            |                      |                        |

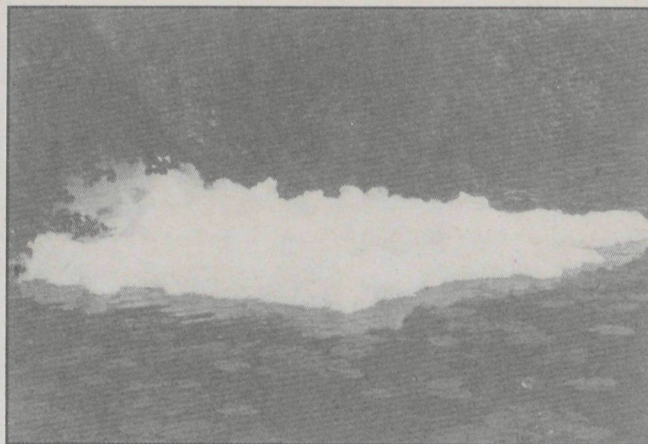


# Stuer in de nor

Waarschijnlijk heeft u via de pers, radio of T.V. vernomen dat de rechtbank van 1ste aanleg uit-spraak heeft gedaan in het proces tussen Prayon-Rupel en A.R.L. voorzitter Eddy Stuer.

**P**rayon had de milieuaktivist gedagvaard wegens laster en eerroof omwille van zijn uitspraken over "een illegaal stort en radioactief gipsafval" in februari '87. Maar er ging meer aan vooraf... Door de hardnekkigheid van A.L.R. had Prayon in de Rupelstreek al enkele nederlagen geleden. Zo was het Nielse vijvergebied dat Prayon wou gebruiken als gipsstort gevrijwaard gebleven en in 1983 was Prayon het storten in de Rupelstreek helemaal ontzegd. Klaarblijkelijk -zo werd naderhand toch duidelijk- lag het bedrijf op de loer om een rekening te vereffenen. In 1987 zag Prayon zijn kans schoon en ging in het offensief.

Begin 1987 stuitten arbeiders bij het aanleggen van de gipsafvalpijp op een gipsstort. Eddy Stuer verklaarde voor BRT-mikro's en -kamera's dat het om een oud stort-zonder vergunning- van Prayon ging. Zich o.a. baserend op verklaringen van een studie van de Rijksuniversiteit van Groningen voegde hij eraan toe dat het gipsafval zware metalen bevat en radioactief is. Bij het begin van het milieujaar '87 kregen deze uitspraken via de media ongemeen veel weerklank. Dat het wel degelijk om een oud stort van Prayon ging werd onmiddellijk toegegeven door het bedrijf. Toen de scheepswerf Spillemaeckers-De Wachter te Klein-Willebroek haar activiteiten staakte, stelden de eigenaars



de gemeente Willebroek voor het terrein op te vullen tot het peil van de dam, en contacteerden hiertoe Prayon. Volgens Prayon werd op 19 september 1975 door de gemeente Willebroek toestemming verleend tot storten en in het voorjaar van 1976 ging Prayon effectief over tot het storten van een hoeveelheid gipsafval van ongeveer twee voetbalvelden groot en vijf tot zeven meter dik. De bevoegde ambtenaar van Stedebouw meende achteraf dat de beslissing van het Schepenkollege onvoldoende was. Volgens hem was een bouwvergunning nodig, vermits de opvulling een reliëfwijziging tot gevolg had. De zaak werd ahangig gemaakt bij de rechtbank, maar blijkbaar werd later gedingafstand gedaan. Meer dan aan het welles-nietes rond de vergunning, hechtte Prayon echter belang aan de uitspraken over de radioactiviteit. De stelling van Prayon was dat gips weliswaar een kleine hoeveelheid radium 226 bevat, maar dat metingen cijfers leverden onder het Belgische gemiddelde. Het bedrijf vond dat zijn goede naam

in het gedrang was gebracht door de enorme ruchtbaarheid die aan deze "volledig onjuiste berichtgeving" werd gegeven, en de woordvoerder van A.L.R. werd voor de korrekcionele rechtbank gedaagd. Een schadevergoeding van 1 miljoen fr. werd geëist. Het was duidelijk dat Prayon hoopte op deze manier de milieubeweging definitief onschadelijk en monddood te maken.

Begin maart 1989 kwam de uitspraak van de rechtbank van Antwerpen. De rechters A. Kiebooms, I. Vanstraelen en M. Bax oordeelden dat door de "lichtzinnigheid en overhaast gegeven" informatie de eer van Prayon inderdaad in het gedrang was gebracht en dat de afvalstorting niet "illegaal is gebleken" omdat in die tijd nog geen afvaldekreet bestond en onderzoeksrapporten van de RUG lieten blijken dat de radioactiviteit een eind onder de toegelaten normen lag. De voorvoerder werd schuldig bevonden aan laster en eerroof, en veroordeeld tot een frank schadevergoeding en publikatie van het vonnis in twee kranten.

Reakties bleven niet uit. Agalev reageerde onmiddellijk en verontwaardigd. Gesproken werd van een gevaarlijk precedent, en van een voor de Rupelstreek lichtzinnig vonnis.

Verwonderlijk is alleszins dat de veroordeelde het nieuws van zijn veroordeling moest horen op de radio en dat hij nog steeds wacht



op de officiële betekening. Voor Prayon kwam de lek natuurlijk op het goede moment. Onwillekeurig vragen wij ons af of een omgekeerd vonnis (de vrijspraak dus) ook zo snel zou uitgelekt zijn.

In hun reactie stelden de veroordeelde en zijn advocaat dat over de "toegelaten normen" nogal wat discussie bestaat, en dat ze al-est- zins in het buitenland strenger zijn. Bovendien werd het bedoelde gips in Klein-Brabant nooit onderzocht (het onderzoek van de auditor waarnaar de rechters in hun vonnis verwijzen, betreft de straling die vrijkomt bij het productieproces in het bedrijf).

De Bond Beter Leefmilieu bevestigde ook dat het gipsafval wel degelijk radioactief is en zware metalen bevat. Precies omwille

hiervan wordt in onze buurlanden dit soort gips niet langer gebruikt bij de productie van kalkplaten.

Er blijven heel wat vragen rond het vonnis van de drie rechters. Dat er geen stortdecreet was in de jaren '70 weten wij ook wel, maar waren er dan geen gewestplannen? En geen wet op de ruimtelijke ordening van 1962? Mogen die dan straffeloos overtreden worden?

Niet toevallig de dag na het voortijdige uitlekken ervan lanceerde Prayon een aanval op de fosfaatvrije waspoeders (uiteeraard is Prayon producent van fosfaten). "Het is zinloos fosfaatvrije detergenten te gebruiken om milieuverontreiniging te voorkomen. De fosfaten uit wasmiddelen vormen slechts 17% van de totale aanvoer die het

milieu te slikken krijgt en in ons land is het oppervlaktewater zo fel vervuild dat het gewraakte eutrofiëringsverschijnsel zich eenvoudig niet kan voordoen", aldus Prayon.

Slechts 17%? Voor de kleine inspanning die het voor de producent en de konsument betekent is een vermindering van de fosfaatlozing met 17% heel wat. Volgens de BBL wordt in Zwitserland, waar fosfaatvrije wasmiddelen veralgemeend zijn sinds 1985, de oppervlaktewateren wel zuiverder.

Deze aanval van Prayon bewijst in elk geval dat het bedrijf zich gesterkt voelt door het vonnis. Eddy Stuer gaat tegen het vonnis in beroep.

Martine Lakiere

## Waardevol natuur- en bosgebied in de Rupelmonding bedreigd

De Bond Beter Leefmilieu protesteert tegen de plannen van de nv Zeekanaal om het gebied te Wintam (Bornem) dat omsloten wordt door de Rupel en het nieuwe tracé van het Zeekanaal, op te spuiten met baggerspecie. Het gebied in kwestie draagt de naam Noordelijk eiland. De nv Zeekanaal heeft reeds een bouwaanvraag ingediend bij het Provinciebestuur te Antwerpen. Op dit ogenblik is alles in gereedheid gebracht om zo snel mogelijk met opspuiten te kunnen beginnen.

De baggerspecie die de nv Zeekanaal wil storten zou officieel afkomstig zijn uit de omgeving van de Spuikom te Ruisbroek, waar na verwijdering van een deklaag (=baggerspecie), zand zal worden gewonnen om de dijken van het zeekanaal te versterken.

De Bond Beter Leefmilieu vreest echter dat men een grote berg gipsafval, die in de zeventiger jaren door Prayon Rupel op het zogenaamde Zuidelijk eiland (vlak bij het Noordelijk eiland) werd gestort, illegaal wil versassen naar het Noordelijk eiland. Deze gipsberg moet nu worden verwijderd voor de aanleg van een zwaaikom bij het zeekanaal.

In 1985 werd door de Bestendige Deputatie aan Prayon Rupel en de nv Zeekanaal de toelating geweigerd om dit gebied, het Noordelijke eiland genaamd, als stortplaats voor gipsafval te gebruiken. Wel mocht de nv Zeekanaal op het zuidelijk eiland baggerspecie en afbraakmaterialen dumpen.

Voor het hele gebied werd eveneens een Bijzonder Plan van Aan-

leg opgesteld en goedgekeurd in 1987. Het Noordelijk eiland (50 ha) kreeg toen het statuut van natuur- en bosgebied met landschappelijke waarde.

De Bond Beter Leefmilieu pikt het niet dat opnieuw een waardevol natuurgebied rücksichtloos wordt opgeofferd aan economische belangen. Wat is de waarde dan nog van BPA's en bijzondere beschermingsmaatregelen, indien dit zomaar kan van de ene dag op de andere? De Bond Beter Leefmilieu vraagt alle betrokkenen niet te dulden dat straks weer een nieuwe naam wordt toegevoegd aan de snel groeiende lijst van vernietigde of bedreigde natuurgebieden: het Galgenschoor (prov. Antwerpen), Mol Rauw (prov. Antwerpen), het Ven onder de Berg (prov. Limburg).



## Verbranding van giftig afval van zee naar land ?

Een standpunt van Seas at Risk.

De internationale federatie Seas at Risk (SAR), een samenwerkingsverband van milieuorganisaties uit de landen rond de Noordzee en de Ierse Zee, waarvan ook de Bond Beter Leefmilieu deel uitmaakt, drukt zijn ongerustheid uit over de verbranding van giftig afval.

In een brief, gericht aan de werkgroep die de Derde Noordzeekonferentie voorbereidt, aan de sekretariaten van de Oslo-Konventie en de London Dumping Convention stelt SAR vast dat men in Europa steeds meer overschakelt van de verbranding van giftig afval op zee naar verbranding te land.

De belangrijkste bezwaren tegen verbranding op zee waren de onzekerheden rond de invloed van de verbranding op het mariene ecosysteem en het feit dat verbranding de industrie niet aanmoedigt om nieuwe technologieën te ontwikkelen waarbij minder of geen afval wordt geproduceerd.

Op de tweede Noordzeekonferentie (Londen 1987) werd besloten de verbranding van chemisch afval op zee tegen eind 1994 volledig te verbieden. Deze beslissing werd gevolgd door de Konventie van Oslo in 1988, waar eveneens werd opgeroepen om de verbranding op zee stop te zetten. Ook de London Dumping Convention (3-7 oktober 1988) verzette zich tegen deze verbranding op zee.

SAR protesteert tegen het over-

brengen van deze verbranding naar het vasteland. Tussen 1987 en 1991 zullen verbrandingsovens met

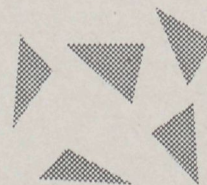
een totale capaciteit van meer dan 500.000 ton per jaar gebouwd worden (Zie bijlage). West-Duitsland heeft daarenboven aangekondigd dat het de komende tien jaren nieuwe verbrandingsovens wil bouwen met een totale capaciteit van 500.000 tot 600.000 ton per jaar. Groot-Brittannië plant eveneens een uitbreiding van de bestaande capaciteit (80.000 ton per jaar) tot 170.000 ton per jaar. Ook Zweden en Ierland hebben plannen voor de bouw van nieuwe verbrandingsovens bekend gemaakt. Ook in ons land willen steeds meer bedrijven de verbrandingscapaciteiten uitbreiden door de bouw van eigen ovens (vb. Tessenderlo Chemie, Solvay ...)

SAR is er zich van bewust dat het stopzetten van de verbranding van giftig afval op zee tijdelijk problemen kan veroorzaken. De voorgestelde uitbreiding van de verbrandingscapaciteit te land betekent echter een enorme toename van de hoeveelheid te verbranden chemisch afval. De verbranding van afval op zee wordt immers geschat op ongeveer

100.000 ton per jaar.

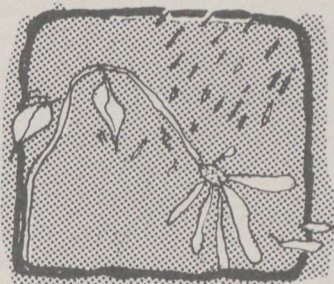
Het verbranden van giftig afval is een verspilling van grondstoffen en betekent een bedreiging voor het leefmilieu. De uitbreiding van de verbrandingsmogelijkheden te land veroorzaakt een overcapaciteit, dus een nieuwe markt voor de toekomst. Het recykleren van chemische producten en het verminderen van de produktie van afval zal hierdoor niet aantrekkelijker worden.

SAR is bijzonder bezorgd over een eventuele toename van het transport van grensoverschrijdend chemisch afval. De open Europese markt en de overcapaciteit aan verbranding te land zal dit transport erg aantrekkelijk maken. Ongevallen op zee en land met chemisch afval kunnen de kwaliteit van het leefmilieu ingrijpend beïnvloeden. Men dient daarom absolute prioriteit te geven aan de ontwikkeling van technologieën die de produktie van afval beperken en chemisch afval hergebruiken.





## BERM DOODGESPOTEN MET ONKRUIDVERDELGER ?



Gemaaid VÓÓR 15 juni ?  
Aan éénmaal maaïen heeft een  
berm meer dan genoeg !

**BEL DE BERMCEL**

02 / 514.05.00 \* bbl

02 / 513.99.20 \* arol

Dienst Natuurbehoud

## BEL DE BERMCEL

Het lentweertje laat de natuur opbloeien in al zijn glorie, ook op de wegbermen. Sinds 27 juni 1984 bestaat er een wegbermbesluit. Dit besluit verbiedt dat op wegbermen -buiten gebieden met een aaneengesloten bebouwing-sproeimiddelen worden gebruikt. Maaïen is toegelaten. Een eerste maaibeurt mag pas na 15 juni gebeuren, een tweede na 15 september. Het maaisel moet binnen de tien dagen worden verwijderd. Dat dit besluit een kans is om het verspreiden van gif in de omge-

ving te verminderen en om aan natuurbouw te doen in het landelijk gebied, is zonneklaar. Helaas is het nog steeds niet doorgedrongen tot tal van Openbare Besturen. Zij vertikken het - na 5 JAAR nota bene - nog steeds om het Bermbesluit toe te passen. Daarom roept de Bond Beter Leefmilieu de lezers van Milieurama op om - bij wijze van actie om het bermbesluit eindelijk toegepast te krijgen in heel landelijk Vlaanderen - overtredingen te melden aan de administratie die verantwoordelijk is voor het

toezicht op het bermbesluit.  
Bel of schrijf daarom naar:

Administratie Ruimtelijke  
Ordening & Leefmilieu  
Dienst Natuurbehoud  
- Bermbeheer  
Belliardstraat 12-18  
B- 1040 Brussel  
tel.: 02/513 99 20

Wie meer inlichtingen wenst kan steeds contact op nemen met de Bermcel van de Bond Beter Leefmilieu.



# Geen Kernafval in de Westhoek

Tot voor 1982 werd laag radioactief afval in Mol ingekapseld in beton en nadien in de Noordatlantische Oceaan gedumpt. Onder jarenlange druk van internationale akties is daar door London Dumping Convention een einde gemaakt. De nukleaire bedrijvigheid is echter ongestoord blijven doorgroeien.

Eind 1986 lekte het plan uit dat de Nationale Instelling voor Radioactief Afval en Splijtstoffen (N.I.R.A.S.) op zoek was naar een opslagplaats op het vasteland. Ondertussen heeft de N.I.R.A.S. een onderzoek verricht naar de mogelijkheden voor de opstapeling en verwerking (?) van het laag radioactieve afval. Eind 1987 verschenen de konklusies waaruit bleek dat delen van de Westhoek als mogelijke bergingsplaats werden aangewezen. Verder onderzoek van de N.I.R.A.S. selecteerde tenslotte 5 gemeenten die voor de uiteindelijke berging in aanmerking komen.

Onder die gemeenten zit Alveringem. Een definitieve beslissing met aanwijzing van de bergplaatsen wordt pas eind dit jaar verwacht. De berging zelf is voorzien voor 1996. In 1994 moeten de voorbereidingswerken worden opgestart.

Ondertussen dreigt de Westhoek de afvalhoek van België te worden. In de streek heerst een zeer groot wantrouwen over de N.I.R.A.S.-plannen. De bewoners van de Westhoek vrezen dat hun zuiver platteland, en daardoor de eigenheid van de steek, ten onder zal gaan. Reeds te dikwijls en te zwaar werd de Westhoek getroffen.

Het komitee "Geen Kernafval in de Westhoek" wil het protest van de bevolking mee vorm geven. De Westhoek is in Vlaanderen omwille van zijn open ruimte, zijn relatief gaaf gebleven landschap en zijn rijk verleden een unieke streek. Tot op vandaag behoort de Westhoek

tot de meest aantrekkelijke toeristische gebieden in ons land. De streek is momenteel een uitgesproken landbouwgebied. De inplanting van afvalbunkers voor laag radioactief afval en de belasting hierdoor op mens en leefomgeving, vormen een regelrechte bedreiging voor de agrarische sector. De opslag van nukleair afval is tevens een onmiddellijke bedreiging voor het zich nog steeds verder ontwikkelende hinterlandtoerisme.

België was in 1988 voor zowat 70% van zijn elektriciteit van kernenergie afhankelijk. De problemen met het afval afkomstig van deze energievorm en de vragen rond de mogelijkheden van afvalberging en -verwerking worden met de dag groter. De electriciteitsproducenten van hun kant blijven elke echte kostenvergelijking manipuleren, zonder rekening te houden met de kosten verbonden aan de veiligheids- en afvalaspecten. De kernlobby blijft kernenergie met opervlakkige, demagogische en zelfs leugenachtige informatie propageren als de oplossing voor de toekomst. Hierbij gaan ze zelfs voorbij aan de elementaire regels van ons democratisch stelsel; zoals in juni 1988 weer maar eens bleek toen bekend werd dat de electriciteitsmaatschappijen, zonder enige regeringsbeslissing, reeds 1 miljard in Doel 5 geïnvesteerd hadden. Tsjernobyl en de 1.000 andere grote en kleine - al dan niet - verzwegen ongelukken lijken nooit bestaan te hebben. Het komitee neemt het niet dat derge-

lijke belangrijke beslissingen boven de hoofden van de inwoners en de gemeentebesturen heen, genomen worden.

Drie jaar na de Tsjernobyl-ramp is een grote meerderheid van de Belgische bevolking tegen een achtste kerncentrale. De publieke opinie vindt het etisch onverantwoord het risico verbonden aan kernenergie nog te vergroten en is van mening dat het beter is op termijn al onze kerncentrales te sluiten. Het komitee "Geen Kernafval in de Westhoek" meent dat de beleidsverantwoordelijken uit dit alles maar één konklusie kunnen trekken: geen nieuwe kerncentrales meer bouwen en een plan opstellen voor nieuwe, milieuvriendelijkere systemen van energieproductie. Intussen mag de Westhoek in geen geval de afvalhoek van België worden. Het reeds geproduceerde afval moet in afwachting van een veilige oplossing voor de berging of verwerking, zo dicht mogelijk bij de huidige bergingsplaats opgeslagen te worden.

De massale mobilisatie in de Westhoek is een duidelijk publiek signaal tegen de opslag van laag radioactief afval in de streek. Het is tevens een oproep aan de beleidsverantwoordelijken om initiatieven te ondernemen en de Westhoek voor het afgrijselijke kernafval te behoeden.

De stem van de Westhoekbevolking is unaniem: de streek moet behouden blijven als waardevol agrarisch, ekologisch en toeristisch gebied, in plaats van te degraderen tot de afvalbak van België! De toekomst hoort aan de Westhoek!

Peter Bossu  
Dominiek Puype



# Nederlandse aanpak boerenschade bij milieuverontreiniging

Juist de landbouw heeft belang bij een schoon milieu. Als er géén actie wordt ondernomen, wordt de milieuvervuiling een ernstig probleem. Bij een ongewijzigd beleid zal dit probleem alleen maar toenemen en staat daarmee een duurzame landbouw in de weg. Dat konkluderen de opstellers van het rapport 'Schade in de landbouw door milieuverontreiniging' van het Nederlandse Centrum Landbouw en Milieu (CLM). Dit rapport besteedt aandacht aan aard en omvang van de problematiek en aan de knelpunten bij de gedupeerde bedrijven. Ter oplossing worden aanbevelingen gedaan, onder andere voor meer voorlichting onder agrariërs, toepassing van risico-aansprakelijkheid voor vervuilers, een steunpunt voor gedupeerden en een schadefonds.

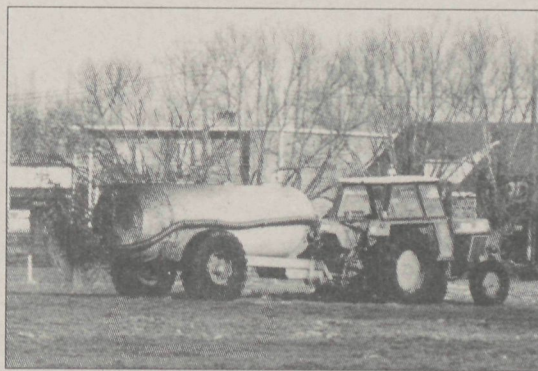
**H**et onderzoek naar de landbouw als slachtoffer van milieuverontreiniging werd mogelijk gemaakt met financiële steun van het ministerie van Landbouw en Visserij. Het is de eerste keer dat de gegevens over de schade die de landbouw ondervindt van de milieuverontreiniging op een rijtje zijn gezet.

## Plaatselijke verontreiniging

Volgens de CLM-medewerkers Ton Rennen en Joke Stoop is plaatselijke chronische of incidentele luchtverontreiniging verantwoordelijk voor een schade van minstens 37 miljoen frank per jaar. Schade treedt in dit verband vooral op nabij industriegebieden (fluoride-emissie in o.a. de Kanaalzone en het Rijnmondgebied) en nabij snelwegen (lood).

De plaatselijke bodemverontreiniging in landbouwgebieden is op minstens 180 lokaties zo ernstig dat sanering nodig wordt geacht. Het gaat daarbij om minimaal 900 ha landbouwgrond. Daarnaast zijn er minimaal 1250 lokaties (1600 ha) waarbij de land- en tuinbouw risico's loopt. Met name in de nabijheid van afvalstortplaats-

sen, industriegebieden, schietterreinen, riooloverstorten en verkeerswegen.



Plaatselijke chronische of incidentele waterverontreiniging doet zich voor bij riooloverstorten en bodemverontreinigingslokaties.

## Lagere gewasopbrengst

Verder heeft elk agrarisch bedrijf in Nederland te maken met zogenaamde diffuse verontreiniging. Zo is overal in Nederland sprake van luchtverontreiniging, die verantwoordelijk is voor een gemiddeld 5% lagere gewasopbrengst. Daarbij gaat het om een waarde van jaarlijks 11 miljard frank.

Maar ook diffuse bodemverontreiniging begint op vele tienduizenden ha landbouwgrond zorgen te baren. Door neerslag van lu-

chtverontreiniging vindt een steeds grotere ophoping plaats van schadelijke stoffen in de bodem. Zo is in de Kempen bijvoorbeeld 35.000 ha grond verontreinigd met cadmium. Op oevergronden komt daar nog de regelmatige afzet van verontreinigd slib bij. Alleen al in Limburg speelt deze problematiek op minstens tienduizend ha landbouwgrond, waarbij minimaal 1000 bedrijven betrokken zijn. Diffuse waterverontreiniging geeft problemen bij gebruik als drinkwater voor vee of beregeningswater voor gewassen. Alleen al het zout in het Rijnwater afkomstig uit de Franse kalimijnen bezorgt de tuinders in het Westland een jaarlijkse schade van naar schatting 0,5 tot 1,6 miljard frank.

## Knelpunten

Gedupeerde bedrijven hebben vaak te maken met ernstige problemen, die jarenlang voortduren. Ter illustratie zijn in het rapport vier schadegevallen uitvoerig besproken. De belangrijkste drie van de in totaal 26 knelpunten, die daarbij naar voren kwamen, zijn de volgende: ten eerste is de precieze oorzaak van de problemen vaak niet vast te stellen. Van veel chemische stoffen ontbreekt simpelweg informatie over de schadelijkheid voor vee en gewassen. Of er zijn onvoldoende onderzoeksfaciliteiten. Daarbij komt nog dat deskundigen vaak moeilijk bereikbaar zijn voor de betrokkenen. Soms ook spreken deskundigen elkaar tegen.

Ten tweede staan de gedupeerden



er vaak alleen voor. Om de zaken goed aan te kunnen pakken, zowel op het bedrijf als bij de vervuiliingsbron, moet er een hoop gebeuren. Zonder ondersteuning is dit ondoenlijk voor individuele agrariërs.

Ten derde is schadevergoeding eerder uitzondering dan regel. Het lukt boeren vrijwel nooit om onomstotelijk te bewijzen dat ze schade lijden door bepaalde vervuilende activiteiten, die meestal in het verleden al hebben plaatsgevonden. En als het al lukt, dan is de vervuiler vaak niet meer op te sporen. Schadevergoedingsprocedures zijn dan ook zelden succesvol. Andere vergoedingsmaatregelen, bijvoorbeeld uit een fonds, zijn in de praktijk maar zeer beperkt.

#### Preventie

Uiteraard is het van belang dat problemen zo veel mogelijk worden voorkomen. Ook daar zijn volgens het CLM knelpunten aanwezig. Zo wordt bij het vaststellen van normen en het verlenen van vergunningen te weinig rekening gehouden met de risico's voor de landbouw op de korte en lange termijn. Verder is de aandacht

voor deze problematiek in de agrarische sektor betrekkelijk gering. Zo kan het gebeuren dat nog regelmatig verontreinigd materiaal, zoals vliegias, op bedrijven wordt gebruikt.

#### Steunpunt en advieskommissie

Het rapport doet een reeks aanbevelingen ter verbetering. Gepleit wordt ondermeer voor de oprichting van een steunpunt om gedupeerde agrariërs betere ondersteuning te geven; dit als aanvulling op de begeleiding vanuit de gebruikelijke kanalen. Dit steunpunt zou de volgende taken moeten hebben: bundeling van ervaringen met milieuschade, advisering aan agrariërs met milieuschade, inschakelen van deskundigen, stimuleren van voortgang en registratie van milieuschadegevallen. Daarnaast wordt aanbevolen om een advieskommissie van deskundigen in te stellen, waarin de beschikbare kennis op landbouwkundig en milieuhygiënisch gebied wordt gebundeld. In geval van milieuschade moeten boeren een beroep op deze Commissie kunnen doen. Verder dient volgens het CLM bij de reorganisatie van het landbouwkundig onderzoek de ruimte voor onderzoek en

advisering op het gebied van milieuschade te worden uitgebreid.

#### Omkering bewijslast

Het CLM dringt verder aan op verbetering van de mogelijkheden om schade te verhalen. Dit kan worden bereikt door bijvoorbeeld bij landbouworganisaties juristen te specialiseren in deze problematiek. Verder moet de bewijslast worden verlicht door in de wetgeving risico-aansprakelijkheid in te voeren. Dan komt de bewijslast bij de vervuiler: die moet aantonen dat zijn activiteiten geen schade kunnen opleveren.

#### Schadefonds

Voor die gevallen waar de bewijslast te zwaar is of de vervuiler niet meer kan worden achterhaald, is volgens het CLM een schadefonds nodig, dat wordt betaald door de vervuilers. Zo'n fonds is er al, namelijk voor schade door incidentele luchtverontreiniging. Maar de werkingssfeer is te beperkt. Dit Fonds Luchtverontreiniging moet dan ook worden verbreed tot een algemeen milieuschadefonds, maar op korte termijn lijkt dit niet haalbaar. Bovendien zal ook de landbouw als vervuiler moeten bijdragen aan een algemeen milieuschadefonds. Om pragmatische redenen beveelt het CLM-rapport daarom oprichting van een risikofonds door de agrarische sector aan. Dit fonds zou gevoed moeten worden met door agrariërs te betalen premies en zo mogelijk ook bijdragen van overheid en verzekeringsmaatschappijen. Weliswaar blijft dan de vervuiler buiten schot, maar voorkomen wordt dat individuele boeren onevenredig worden gedupeerd. Dit sluit aan bij de recent geopperde gedachte aan een fonds voor niet-verzekerbare risico's in de land- en tuinbouw.



Platform, oktober 1988



# FLITS EN

■ De firma Elcopharma uit Gent heeft zopas een milieuvriendelijke insektenverdelger op de markt gebracht. Het produkt zou volkomen onschadelijk zijn voor mens en dier (uitgezonderd koudbloedigen). Er zijn 4 soorten spuitbussen op de markt, naargelang van de doelgroep insekten, onder de naam "Elc-Insekt". De spuitbussen werken met een luchtpompsysteem.

■ Volgens de eerste publikatie van het jaarverslag van het Worldwatch Institute "State of the World" moet een nieuw ekologisch en demografisch beleid een wereldkatastrofe voorkomen. Indien de klimaatsverandering ingevolge het broeikaseffekt, de aantasting van de ozonlaag, de bodemerosie, de ontbossing en de aangroei van de wereldbevolking niet vlug een halt wordt toegeroepen, is een economische ineenstorting op wereldschaal onvermijdelijk.

■ Het Hof van Beroep te Antwerpen heeft het bedrijf Bayer NV vrijgesproken in de zaak van lozing van afvalwaters afkomstig van titaandioxide in de Schelde. Greenpeace stelde zich burgerlijke partij. Volgens Mark Pallemmaerts, voorzitter van Greenpeace, is het niet het bedrijf, maar de staat die wordt veroordeeld voor een aansepende leemte in de wetgeving.

■ Blik wordt al meer dan een eeuw gebruikt om voedsel te bewaren, maar het blijkt nu op de terugweg. Diepvriesprodukten

zitten in de lift en veel consumenten geven de voorkeur aan een glazen verpakking. Omdat het blikverbruik achteruit gaat hebben de staalproducenten een promotiekampagne gelanceerd. Zij beweren dat het minder goede imago van blik gebaseerd is op vooroordelen die niet op de waarheid berusten.

■ De elektriciteitssector wil niet opdraaien voor nukleaire kosten. Er is 34 miljard nodig, gespreid over de volgende 30 jaar, voor de opruiming van oude nukleaire installaties. Het gaat om het bedrijf Eurochemic in Dessel, het in Mol opgeslagen radioactief afval en de oude reactoren en labo's van het Studiecentrum voor Kernenergie (SCK) in Mol. De overheid wil nu dat de elektriciteitsbedrijven Intercom, Unerg en Ebes voor dit bedrag opdraaien. De bedrijven hebben in een brief aan Staatssecretaris voor Energie Deworme laten weten dat ze niet verantwoordelijk zijn voor het "nukleair passief".

■ Minister van Sociale Zaken Busquin bindt de strijd aan met de overconsumptie in de gezondheidszorg. Hij richt zijn aktie vooral tegen het overbodig gebruik van geneesmiddelen en van klinische en radiologische onderzoeken. Uit studies blijkt dat ons land, zowat het hoogste verbruik van geneesmiddelen ter wereld heeft. Informatiefolders en affiches worden op grote schaal verspreid. De slogan luidt: "Eén geneesmiddel is o.k. ... vanaf méér praat de dokter mee!"

■ Volgens VATUV (Verenigde Aktiegroepen tegen de Uitbreiding van het Vliegveld) is de uitbreiding van het vliegveld van Deurne onrendabel en gevaarlijk. De Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappij (GOM) pleit juist voor een nieuwe landingsbaan die Deurne economisch rendabel zal maken. De GOM droomt ervan alle Europese trafiek vanuit Zaventem over te hevelen naar Deurne.

■ De krant is de grootste bron in de milieu-opvoeding. Dat is wat een studie van de UIA (Universitaire Instelling Antwerpen) aan het licht brengt over de toestand van milieu-educatie in het secundair onderwijs. Aan de journalisten wordt gevraagd bij het behandelen van milieuonderwerpen objectiviteit en wetenschappelijke juistheid na te streven.

■ Na het ongeluk begin april met de Russische kernduikboot in de internationale wateren voor Noorwegen heeft het officiële persbureau Tass laten weten dat de veiligheidsmaatregelen aan boord van het schip goed gewerkt hebben waardoor stralingsgevaar kon voorkomen worden. Het persbureau TASS betoogde verder dat het uitgesloten is dat de kern van de reaktor het begeeft. In een persbericht trok de Bond Beter Leefmilieu deze beweringen in twijfel. De BBL wees er tevens op dat deze kernonderzeeër niet de enige nukleaire tijdbom is die op de zeebodem rust en eiste dat een halt wordt toegeroepen aan de stijgende aantallen kernraketten die op zee worden gestationeerd.

An Kenis



# De groene verdieping



Nog nooit is het leefmilieu zo 'in' geweest als tegenwoordig. Door de overrompeling aan informatie, activiteiten en Verklaringen rond milieu en natuur, krijgt de modale burger een beeld van ons leefmilieu voorgeschoteld dat nauwelijks strookt met de werkelijkheid. Van de mooie beloftes en uitspraken dat ons leefmilieu wel weer in orde komt, is in de praktijk niet bijster veel te merken. De milieubeweging mag zich alvast niet laten wijsmaken dat het wel goed gaat met de natuur, met het leefmilieu: zij moet eisen dat er fundamenteel iets gaat veranderen. Daarbij moet de beweging durven nadenken en een aanzet tot discussie aanbieden zal hierbij een eerste prioriteit zijn.



Bron: Nico W. Visser

Wanneer we het lokale-, regionale- en nationale beleid ten aanzien van het leefmilieu gaan ontleden, stellen we in vele gevallen vast dat er qua 'leefmilieu', 'natuur', 'groen', ... heel wat positiefs gebeurt. Dat er mooie, soms zelfs originele initiatieven worden genomen om bewoners actief bij het herstel van ons leefmilieu te betrekken, valt geenszins te ontkennen. Overal in Vlaanderen organiseert men 'groene weken', boomplantaties, dia-avonden, tentoonstellingen,... in het kader van 'het' leefmilieu, en 'de' natuurbescherming.

De gemeentebesturen die het aandurven om zaken als alternatief wegbermbeheer en recycling van bepaalde afvalstoffen formeel links te laten liggen, behoren stilaan tot de minderheid. Iedere vereniging of beweging die zichzelf respecteert organiseert tegenwoordig activiteiten rond de leefmilieuproblematiek. Enkele van de grootste socio-kulturele organisaties in Vlaanderen kozen het jongste werkingsjaar voor leefmilieu als werkthema. Het lijkt erop dat slechts oerconservatieve groepjes de milieutrein zullen missen.

Het Nederlandse milieuraapport "Zorgen voor Morgen" en de Vlaamse boreling hiervan "MINA plan 2000", betekenen een mijlpaal voor de milieubescherming. Beide rapporten kunnen zonder overdrijven gezien worden als de eerste officiële (wetenschappelijke) bevestiging van wat de milieubeweging al jaren probeert duidelijk te maken. Met het uitbrengen van deze studies worden meteen de laatste argumenten, van zij die tot voor kort tegen alles in bleven





beweren dat het wel zo'n vaart niet liep, de grond ingeboord. Het tij lijkt gekeerd; de redding nabij. Maar betekent dit alles nu wel echt de grote sprong voorwaarts voor de bescherming van onze leefomgeving?

De genomen initiatieven van de vele lokale besturen en overheidsdiensten zijn mooi, maar... daaruit besluiten dat die 'bewuste' besturen en diensten nu op de juiste milieuweg zitten, zou verkeerd en zelfs gevaarlijk zijn! Op de vooravond van wat eventueel de nieuwe toekomst van de milieubeweging zou kunnen zijn, moeten we ons als milieu- en natuuractivisten kritische vragen durven stellen. We moeten aandringen verder kijken dan ons neus lang is en één en ander goed tot ons laten doordringen en herkauwen. Op dit moment is de meerderheid van de bevolking in zekere mate milieu-minde. Ze zit in een eerste puur 'groen'-stadium. Initiatieven als wandelingen, natuurvoordrachten en allerlei "groen" activiteiten lokken - op voorwaarde van een goede organisatie - doorgaans een ruim aantal deelnemers. Het gevaar bestaat echter dat die educatie- en groene activiteiten een einde betekenen in de bewustwording van de mensen rond natuur, leefmilieu en platteland; het gevaar dat hun vervreemding van de natuur en hoe wij ermee knoeien nog groeit. Daarbij komt nog dat die kleine stapjes die wij uitwerken (recyclage van kroonkurken, verschrallen van bermen, aanplanten inheemse planten,...) ertoe kunnen bijdragen dat de noodzaak van veel verdergaande veranderingen niet meer wordt aanvoeld! "Zie je wel", zegt men,

"er is al zoveel ten goede aan het groeien, alles komt wel weer in orde".

Terwijl we bijna passioneel verschrallen en angstvallig die laatste houtwal beschermen, vreet de zure regen ongestoord het bosbestand en gebouwenpatrimonium verder aan, lost de beschermende ozonlaag rondom onze planeet verder op, smelten de poolkappen tengevolge van het broeikas effect en degraderen onze zeeën en oceanen verder tot open stortplaatsen. Dit indachtig, lijken - zijn - de stappen die we ondernemen slechts versieringen op een afgebrande boom.

Na het Europees jaar van het Leefmilieu moeten we uit dat eerste stadium, uit het stadium van de franjes en de doodlopende straat. In de toekomst moeten we eens strategie opbouwen die erop gericht is de oorzaken aan te pakken, in plaats van de symptomen. We moeten durven ruimer denken dan de bloembak in de straat, de glaskontainer om de hoek en het relikteservaatje bij de boer in de achtertuin. Milieuvervuiling is een internationaal probleem met in vele omstandigheden gevolgen tot ver buiten de vervuiliingsbron: luchtvervuiling afkomstig van België en de ons omringende landen is ook oorzaak van milieuproblemen (o.a. zure neerslag) in de Skandinavische landen; de grote behoefte aan hout in het Westen geeft aanleiding tot massale kaalkap van het tropisch regenwoud; het gebruik van sommige pesticiden in ontwikkelingslanden zorgt voor problemen bij trekvogels die bij ons hun zomerverblijf hebben,... De milieuproblematiek

vindt zijn oorsprong in de structuur van onze maatschappij en moet dan ook als maatschappelijk probleem beschouwd worden en aangepakt worden. Zonder fundamentele oplossingen wordt het milieuvraagstuk alsnog erger, tot het onoplosbaar dreigt te worden! Tenzij we als milieu-beweging een sterke tegenstroom organiseren!

Hoe we dit alles aanpakken is niet altijd zo duidelijk. Het vraagt onderzoek, zorgen dat de bevolking niet inslaapt en de beleidsmensen verder gaan dan enkel plannen smeden.

De tegenstroom daadwerkelijk organiseren vraagt dat men zich dokumenteert, mensen aanspreekt, actie voert,...

De milieubeweging zal er tevens moeten in slagen na de periode van hoogconjunctuur voor het leefmilieu, de eventuele - te vreezen - stille periode nadien te overleven. Dit zal veel creativiteit vergen, zoeken naar nieuwe werkmethodes, werkvormen en samenwerkingsverbanden. Een steeds weer afvragen of het juiste spoor bereiden wordt.

Tegen die achtergrond moeten we als milieu- en natuurbeweging onze strategie voor de toekomst uitwerken. Momenteel hebben we de keuze tussen het groene stadium waarin we nu zitten te zien als finish of juist als vertrekpunt naar een fundamentele aanpak van de problematiek. Wie van mening is dat we de milieuproblemen omzeggens hebben opgelost, is voorstander van het eerste.

Aan U de keuze!

Peter Bossu



# Bakens voor een Tweede Internationaal Water Tribunaal

Op 25, 26 en 27 april 89 heeft de Stichting Internationaal Water Tribunaal een werkbijeenkomst gehouden met vertegenwoordigers van milieubeschermingsorganisaties uit de hele wereld, waarbij de aandacht vooral uitging naar de derde wereldlanden.

**O**p deze werkbijeenkomst werden de bakens uitgezet voor een tweede Internationaal Water Tribunaal.

In 1983 organiseerde de Stichting Internationaal Water Tribunaal (IWT) een eerste tribunaal te Rotterdam. Het was georiënteerd op Europese watervervuilingsproblemen en in totaal werden er 19 klachten voorgedragen.

Een internationaal gerenommeerde jury sprak in 18 gevallen een veroordeling uit; de 19de aanklacht, hoewel bekend bij een aantal juryleden, moest nog verder worden onderzocht vooraleer een uitspraak kon worden gedaan.

In België kreeg vooral de veroordeling van BASF te Antwerpen wegens illegale lozingen van PCB's de nodige aandacht. De firma's BAYER te Antwerpen en NL CHEMICALS te Langerbrugge werden eveneens veroordeeld voor lozingen op zee van afvalzuur uit hun titaandioxydefabrieken.

De tweede zitting van het Internationaal Water Tribunaal (IWT-II) zal eind 1991 doorgaan. Mogelijke plaats van gebeuren is opnieuw Rotterdam, maar andere steden zoals Brussel, Genève en New York, behoren eveneens tot de

opties. De duur zal vermoedelijk 5 dagen bedragen.

Het thema ditmaal handelt over watervervuilings- en -diefstalproblemen in 3de wereld landen.

De aanklachten zullen worden voorbereid door samenwerkende milieuorganisaties uit 3de wereld en geïndustrialiseerde landen. Gestreefd wordt naar een goede geografische spreiding der aanklachten over alle continenten.

Niet gouvernementele organisaties (NGO's) zullen in staat worden gesteld aanklachten te presenteren. De aanklachten moeten gefundeerd zijn op een gedegen wetenschappelijke bewijsvoering. Zij worden gericht tegen een met naam genoemde aangeklaagde.

Zodra bekend is wie de aangeklaagden zijn; zal de Stichting IWT met hen contact opnemen over de gang van zaken. De Stichting IWT is verantwoordelijk voor het naleven van de procedures.

Naast chemische watervervuiling door industrie en landbouw zullen de aanklachten zich richten op de volgende thema's:

- \* Kwantitatief water management (vb. dammen);
- \* mijnbouw;

- \* olielozingen;
- \* gevolgen van de zeespiegelstijging als uitvloeisel van het broeikaseffect;
- \* huishoudelijk afvalwater;
- \* erosie.

De handelwijze van internationale instellingen die op diverse plaatsen ter wereld gelijksoortige problemen veroorzaken, zal eveneens ter discussie worden gesteld.

Aan de orde zullen komen de effecten op oceanen, kustzeeën, ondiepe natte natuurgebieden (wetlands), grondwater, rivieren en de waterkringloop.

De Stichting IWT kan bereikt worden op het volgende adres:

Stichting IWT  
Damrak 83-I  
1012 LN Amsterdam  
Nederland  
0031-20240610

In België zal informatie beschikbaar zijn via de Bond Beter Leefmilieu.





# --K-O-R-T-E---B-E-R-I-C-H-T-E-N---

## Hip Hip Hoera: (nog maar) 10 jaar BELT !

Tot in Oklahoma Texas weet men het : zelfs een machtige multinationale als Phillips Petroleum moet rekening houden met de milieueisen van een plaatselijke bevolking.

BELT (Beter Leefmilieu Tessenderlo) is een faktor die meetelt; sinds januari 1979 is er elke dag meer werk aan de winkel.

Sinds januari 1980 verschijnt de BELTenaar om de twee maanden. Het milieu-gebeuren in de streek Tessenderlo-Ham (en ver daarbuiten) wordt door de redactie van de nodige kritiek voorzien. Het ontstaan van BELT zelf was naar aanleiding van het verzet

tegen de mogelijke komst van het bedrijf Phillips Petroleum. "Als direkt aktieterrein werd de onmiddellijke verontreiniging van de bedrijven Tessenderlo Chemie en Limburgse Vinylmaatschappij en de eventuele oprichting van Phillips Petroleum op Schoonhees gevisieerd." (Het Nieuwsblad 29 januari 1979).

Het werkgebied van de vereniging is ruim.

Ze heeft tot doel :

a/ het algemeen welzijn van Tessenderlo en zijn inwoners te behartigen en te verdedigen.

b/ in het bijzonder de natuurlijke omgeving en het leefmilieu, zelfs onbeperkt door plaats en tijd en

met inbegrip van water en lucht, te verdedigen, in stand te houden en te propageren.

Driemaal per jaar wordt een gratis nummer van de BELTenaar in heel Tessenderlo bezorgd, een oplage van 5000 exemplaren. Het komt terecht bij leden, bij de pers en in de boekhandel.

Lid worden van BELT is niet moeilijk. Stort 300 fr. op rekeningnr. 068-0725650-20 van BELT vzw en het is zover.

BELT vzw  
Eersels 46  
3980 Tessenderlo

Ann Kenis.

In drie Vlaamse scholen van het vrij secundair onderwijs bestaat sinds 1982 de studierichting

### ECOTECHNIEK

Deze richting is bestemd voor alle jongens en meisjes die houden van de vakken:

- milieustudie (ecologie)
- natuurwetenschappen (biologie, chemie, fysica)
- gezondheidskunde (hygiëne)

Kandidaten krijgen toegang in het 3de, het 4de en het 5de jaar secundair onderwijs.

In deze doorstroomrichting worden de leerlingen voorbereid op hoger onderwijs

Voor verdere inlichtingen kan U terecht in:

|                                                                                 |                                                                                         |                                                                       |
|---------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------|
| H. Pius X-Instituut<br>Vilde-Olympiadelaan 25<br>2020 Antwerpen<br>03/827.78.90 | Instituut van de<br>Ursulinen<br>Bosstraat 9<br>2860 O.-L.-V.-<br>Waver<br>015/75.52.67 | Sint-Jozefinstituut<br>Hasseltweg 383<br>3600 Bokrijk<br>011/22.71.13 |
|---------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------|

advertentie

## Toestanden

PROGRESSIEF EN PLURALISTISCH WEEKBLAD

vraag  
een gratis  
proefnummer

02/513.02.16  
Zespenningestraat 49/13  
1000 Brussel

advertentie





Rudolf Schreiber  
Anthony Diamond

Eckhart Kuijken  
Walter Roggeman

Pierre Devillers  
Edgard Kesteloot

# Toekomst voor de Vogels

Save the Birds  
World Campaign

Belgische uitgave



STANDAARD UITGEVERIJ

## Grasland: natuur en milieu - Deel

### 1. Grasland en ekologie;

### Deel2. Adviezen voor milieuvriendelijker graslandbeheer

Rolf Roos en Kees van Zelderen; Stichting Natuur en Milieu, Utrecht; verkrijgbaar bij Stichting Milieubook, H. Polaklaan 42, NL-1018 CT Amsterdam, tel. 00/31/20/24 49 89; 1988; 101 en 49 blz., geniet; 10 gulden per deel, 15 gulden voor beide delen samen.

Achtergrondinformatie (voor docenten in het agrarisch onderwijs) over de ekologische waarde van graslanden (deel 1) en milieuvriendelijke adviezen inzake

bescherming, onkruidbestrijding, weidevogels,... (deel 2).

**Aktie voor vlinders;** Josef Blab, Thomas Ruckstuhl; Thomas Esche en Rudi Holzberger; Wereld Natuur Fonds, Postbus 7, NL-3700 AA Zeist, tel. 00/31/3404/22164; 1989; 192 blz., ill., gebonden; 60 gulden, postgiro 2464.

Rijk geïllustreerd boek over de leefwijze van vlinders, vooral dagvlinders, in verschillende biotopen; ook worden oplossingen voor behoud en herstel van vlinderfauna van elke biotoop aangedragen.

**Toekomst voor de vogels;** Rudolf Schreiber, Anthony Diamond, Walter Roggeman, Eckhart Kuijken, Pierre Devillers, Edgar Kesteloot; Standaard Uitgeverij, Belgiëlei 147 a, 2018 Antwerpen, tel. 03/239 59 00; 1989; 384 blz., ill., gebonden; 1480 fr., boekhandel. Gaat in op de onderlinge afhankelijkheid van de vogelsoorten en hun omgeving. Aan de hand van talrijke voorbeelden worden de problemen beschreven die een slechte behandeling van het natuurlijk patrimonium met zich meebrengt. Met talrijke kleurenfoto's en een afzonderlijk hoofdstuk over België.

**Burenlawaai;** Jacqueline Tellinga en Hans Rossum; Stichting IVIO, Postbus 37, NL-8200 AA Lelystad, tel. 00/31/3200/76411; 1988; 20 blz., geniet; 3,5 gulden, giro 287934.

Nummer 2241 uit de bekende AO-reeks over het probleem van geluidsoverlast en wat men er aan kan doen.

**Landinrichting;** Jan Groeneveld; Stichting IVIO, Postbus 37, NL-8200 AA Lelystad, tel. 00/31/3200/76411; 1989; 24 blz., ill., geniet; 3,5 gulden, giro 287934. Behandelt de verschillende aspecten van landinrichting: landbouw en natuur, landschap, recreatie, ruilverkaveling, waterbeheersing, verkaveling,... (AO-reeks, nr. 2255).

**Praktische gids voor land- en tuinbouw;** Vlaams Agrarisch Centrum, Brusselsesteenweg 135, 9230 Melle, tel. 091/31 75 25; 1989; 341 blz., genaaid; 650 fr., rek. nr. 390-0381457-11.

Handboek voor de Vlaamse land- en tuinbouwer; bevat o.a. informatie over gewestplannen, bouw- en

Milieurama 1989/6



uitbatingvergunningen, leefmilieuwetgeving, het Europees en het Belgisch landbouwbeleid. ▲

**Bosvitaliteit in Vlaanderen;** P. Roskams; AROL, Dienst Groen, Waters en Bossen, Belliardstraat 12, 1040 Brussel, tel. 02/513 99 20; 1989; 20 blz., ill., geniet; gratis. Brochure met de resultaten van een onderzoek naar de gezondheidstoestand van de Vlaamse bossen. ▲

♻️ **Leerchemikaliën;** Jan Anne Annema; Stichting Natuur en Milieu, Utrecht; verspreid door Stichting Milieuboek, H. Polaklaan 42, NL-1018 CT Amsterdam, tel. 00/31/20/24 49 89; 1988; 66 blz., gelijmd; 11,25 gulden. Studierapport waarin het stofgebruik, de milieu-aspekten, de werkomstandigheden en de schone technologie behandeld worden van de leer-, schoen- en kleine-lederwarenindustrie. ▲

**MINA-plan 2000;** Theo Kelchtermans; Kabinet van de Gemeenschapsminister van Leefmilieu, Natuurbehoud en Landinrichting, Galileilaan 5, bus 4, 1030 Brussel, tel. 02/218 08 90; 1989; 347 blz., genaaid; verkrijgbaar door

storting van 400 fr. op rek. nr. 000-2001732-40 van AROL-ontvangsten, Belliardstraat 18, 1040 Brussel; een beknopte brochure is gratis te verkrijgen op de persdienst van het kabinet van de gemeenschapsminister.

Bevat de analyse en de voorstellen voor een vernieuwd Vlaams milieu- en natuurbelid: lucht-, water- en bodemverontreiniging, lawaaihinder, afval, natuurbescherming. Dit MINA-plan werd door de milieubeweging niet op gejuich onthaald. ▲

**Na ons geen zondvloed;** Hans Opschoor; Kok Agora, Kampen; verspreid door Denis & Co, Sterckshoflei 28-30, 2100 Deurne, tel. 03/321 38 52; 1989; 200 blz., gelijmd; 570 fr., boekhandel.

Gaat op zoek naar de achtergronden van het milieuprobleem: welke wortels heeft de milieukrisis en welke aanjagers versnellen haar? Er wordt tevens een strategie geformuleerd om de noodzakelijk veranderingsprocessen op gang te brengen. ▲

♻️ **Kleinschalige waterzuivering in Vlaanderen;** Veerle Weze; Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen, Luxemburgstraat 20,

1040 Brussel, tel. 02/514 05 00; 1989; 75 blz., ill., genaaid; gratis. Verkennende studie van behandelingssystemen voor huishoudelijk afvalwater van kleine gemeenschappen tot 5000 inwoners in landelijke gebieden en de toepassing van dergelijke voorzieningen in Vlaanderen. ▲

**Natuurgerichte recreatie: een systematische benadering voor beleid en beheer;** J.C. Verkade; Stichting Recreatie; Statenplein 1, NL-2582 EW Den Haag, tel. 00/31/70/50 01 11; 1988; 65 blz., ill. genaaid; 19,5 gulden.

Bespreekt 9 praktijkvoorbeelden waarin recreatie-activiteiten systematisch gekombineerd worden met natuurbescherming en -ontwikkeling en waarbij men zich, al dan niet bewust, heeft bediend van een werkwijze die vergelijkbaar is met die van de marketingtechniek. ▲

Dirk Serneels

De in deze rubriek opgenomen publikaties zijn, tenzij vermeld, niet verkrijgbaar bij de Bond Beter Leefmilieu. Ze kunnen wel geraadpleegd worden in onze milieubibliotheek (Luxemburgstraat 20, 1040 Brussel, tel. 02/514.05.00), die na een telefonische afspraak kan bezocht worden. Gelieve dus te bestellen via de betreffende uitgeverij of de boekhandel: adres, telefoonnummer, prijs en eventueel rekeningnummer worden telkens aangeduid.

Steeds de titel van het gewenste boek vermelden, indien men via een rekeningnummer bestelt!

De goedkoopste manier om een boek in het buitenland te bestellen is per internationale postwissel. Formulieren hiervoor zijn in de postkantoren verkrijgbaar.

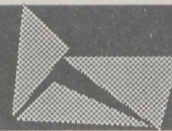
Enkel de boeken met het recycle-embleempje werden gedrukt op kringlooppapier.

**milieu**  
*Natuurlijk!*  
**MINA PLAN 2000**





# PUZZELN



Met behulp van de hieronder gegeven lettergrepen kunnen 20 woorden gevormd worden.

Naast de omschrijving is ook het aantal letters gegeven.

Bij een juiste oplossing vormen de letters van de eerste en de vijfde verticale rij drie termen die in een artikel van deze Milieurama aan bod komen.

Opgelet, het woord onderaan de eerste rij loopt door bovenaan de vijfde rij.

De oplossingen dienen ons voor 10 juli te bereiken op volgend adres :

Milieurama Puzzelen, Luxemburgstraat 20, 1040 Brussel.

U hoeft ons enkel de drie termen te laten weten.

De winnaar en de juiste oplossing worden bekend gemaakt in de Milieurama van september.

## Lettergrepen:

ANT/BROEI/DE/DE/DER/DI/DIJ/E/E/E/EEN/EF/EF/EI/EL/ER/EU/FALT/FEKT/FI/FLU/FO/  
GE/GLAS/GO/GO/HIN/IJS/IN/KAP/KAS/KO/LE/LEN/LI/LING/LU/LUIDS/MELT/MUS/NEN/  
NEU/PLANT/RE/RING/RING/RING/SI/SLANG/SPER/STEN/STRA/SYS/TAN/TEEM/TIE/TO/  
TRO/TRO/WER.

- |                                    |       |
|------------------------------------|-------|
| 1. Lawaai-overlast                 | ..... |
| 2. Armzalige toestand              | ..... |
| 3. Blauwe kleurstof                | ..... |
| 4. Ioniserende straling            | ..... |
| 5. Argentijnse dans                | ..... |
| 6. Overbemesting van water         | ..... |
| 7. Wegbedekking met recyklage-glas | ..... |
| 8. Veel voorkomende vogelsoort     | ..... |
| 9. Levensgemeenschap               | ..... |
| 10. Larve van de langpootmug       | ..... |
| 11. Inlandse slang                 | ..... |
| 12. Ontbladeringsmiddel            | ..... |
| 13. Gezuiverd afvalwater           | ..... |
| 14. Opwarming van de atmosfeer     | ..... |
| 15. Aubergine                      | ..... |
| 16. Roofvogel                      | ..... |
| 17. Giftig oplosmiddel             | ..... |
| 18. Weerstand tegen pesticiden     | ..... |
| 19. Poolkap                        | ..... |
| 20. Zijrivier van de Schelde       | ..... |

Oplossing van het april-nummer: 1. Galle; 2. Akkermans; 3. Taxistop; 4. Inpoldering; 5. Nitraat; 6. Drijfgas; 7. Eierbloem; 8. Otter; 9. Zeehond; 10. Oehoe; 11. Nitriet; 12. Longkanker; 13. Adelaar; 14. Asbest; 15. Gaspeldoorn; 16. Zwerfvuil; 17. Unief; 18. Reuzenpanda; 19. Eierkolen; 20. Nematicide; 21. Egel. De drie milieu-hits: Gat in de ozonlaag; Zure neerslag; Broeikaseffekt. Uit de juiste oplossingen werd Kris Peeters uit Zwijndrecht als winnaar geloot. Hij zal eerstdaags een boekenpakket ontvangen.

Dirk Serneels



# KALENDER

## \* International Vegetarian Youth Camp 1989.

Het traditionele Internationale Vegetarisch Kamp wordt dit jaar door de Zweedse Vegetarische Jongeren georganiseerd. Het wordt gehouden van **16 tot en met 29 juli 1989**.

De Vegetarische Jongeren verblijven op het Bockabergs Summercamp ten noordoosten van Gothenburg. Voor meer informatie kan men terecht bij: Wim Foquet, Van Notenstraat 72, 2100 Deurne.

\* Op zondag **25 juni** tussen 10 en 17 uur gaan de poorten van een 70-tal "VELT-tuinen" in heel Vlaanderen open voor het grote publiek. Voor meer inlichtingen kan u terecht bij: VELT (Vereniging voor Ekologische Leef- en Teeltwijze vzw), Welkomstraat 18, 2220 Wommelgem, tel. 03/353.80.53.

## \* Verdiepingsseminaries Verkeerskunde

De Vlaamse Stichting voor Verkeerskunde organiseert Fietsvoorzieningen, **6 juni 1989**, 9u30-17u en Zone 30-projecten, **19 september 1989**, 9u30-17u. Het aantal deelnemers is beperkt en er kan ingeschreven worden bij het secretariaat studiecycclus "Verkeer & Woonomgeving", tav. Marja Van Loon. H.A.I.R. - Afdeling Stedebouwkunde & Ruimtelijke Planning, Mutsaertstraat 31, 2000 Antwerpen, tel. 03/231.70.84 toestel 47.

\* Ook het driemaandelijks tijdschrift "Nieuwsbrief van het Oost West Centrum Antwerpen" van de vzw Makrobiotisch Vormings- en Informatiecentrum viel in de bus.

Deze "aktiviteitenfolder", met vermelding van georganiseerde cursussen rond waardevolle alternatieve ideeën en technieken uit Oost en West ter bevordering van een gezonde samenleving, wordt u gratis toegestuurd bij doorgave van uw naam en adres aan het OWCA-sekretariaat, Jan Vermeijen, p/a Consciencestraat 44, 2018 Antwerpen.

\* Het Centrum voor Natuurbeschermingseducatie organiseert korte vakantiecurssustijdens de maanden **juli-augustus**, waarbij het echt **kontakt met de natuur** dagelijks op het programma zal staan.

Een uitgebreide folder voor elke cursusweek kan vrijblijvend aangevraagd worden bij het Centrum voor Natuurbeschermingseducatie, Ommeganckstraat 20, 2018 Antwerpen, tel. 03/226.02.91 (tijdens bureeluren).

\* Op **12 september 1989** organiseert de VTB-VAB en de VTB-VAB-verkeerskommissie in de Limburghal te Genk voor de derde maal "**Flanders Traffic**", het Vlaams Kongres Verkeersveiligheid-Verkeersleefbaarheid. Thema's die aan bod komen zijn geneesmiddelen en verkeer, weekendongevallen en parkeerbeleid. Meer info op volgend adres: VTB-VAB, Dienst Verkeer, St.-Jakobsmarkt 45, 2000 Antwerpen.



## MILIEURAMA IS HET MAANDBLAD VAN DE BOND BETER LEEFMILIEU

### Redaktie en administratie

*Bond Beter Leefmilieu*  
Luxemburgstraat 20, B-1040 Brussel  
tel.: 02/5140500

### Jaarabonnement

400 BF te storten op  
rek. nr. 001-1475409-18 van de  
*Bond Beter Leefmilieu vzw*.  
Steenabonnement: 1000 BF  
Buitenland: 550 BF  
Los nummer: 50 BF

### Hoofdredakteur en verantwoordelijke uitgever

Lieve Grauls

### Eindredakteur

Peter Vanhoutte

### Medewerkers

Annemarie Beyers  
Chris Bosmans  
Peter Bossu  
Hubert David  
Ward Dossche  
Luc Goeteyn  
Ann Kenis  
Martine Lakiere  
Dominiek Puype  
Dirk Serneels  
Jules Slembrouck  
Guido Sterk  
Johan Vanderborght

### Vormgeving

MIOS vzw, Th. Coppensstr. 7,  
1730 Zellik, Tel. 02/513.32.60

### Tikwerk

Bea Lootens & Jenny Van Baelen

### Copyright

Overname van artikels wordt  
aanbevolen, mits bronvermelding.

UITERAARD WERD OOK DEZE  
MILIEURAMA GEDRUKT OP  
KRINGLOOPPAPIER.



# Voor een schoner België.

Een bijdrage  
tot een beter  
milieu.

